

JEZIK IN SLOVSTVO

letnik XVII — leto 1971/72 — št. 6



Jezik in slovstvo

Letnik XVII. številka 6

Ljubljana, marec 1971/72

Časopis izhaja od oktobra do maja (8 števil)

Izdaja ga Slavistično društvo Slovenije v Ljubljani

Glavni in odgovorni urednik Franc Jakopin, Ljubljana, Aškerčeva 12

Uredniški odbor: Milan Dolgan (metodika), Franc Jakopin (jezikoslovje), Matjaž Kmecl (slovstvena zgodovina)

Tehnični urednik: Ivo Graul

Tisk Aero, kemična in grafična industrija Celje

Opremila inž. arh. Dora Vodopivec

Naročila sprejema uredništvo JiS, Ljubljana, Aškerčeva 12

Tekoči račun pri SDK 501-8-4

Letna naročnina 32.— din, polletna 16.— din, posamezna številka 4.— din

Za dijake in študente, ki dobivajo revijo pri poverjeniku, 16.— din

Za tujino celoletna naročnina 48.— din

Rokopise pošiljajte na naslov: Uredništvo JiS, Ljubljana, Aškerčeva 12

Vsebina šeste številke

Razprave in članki

173 Janko Čar Kosovelova balada o brinovki

178 Ada Vidovič-Muha Oris dveh osnovnih pojavnih oblik sistema knjižnega jezika

186 Božena Orožen Poučni izlet v tri doline: Savinjsko, Šaleško in Zadrebko

Zapiski, ocene in poročila

194 Jože Koruza Faksimile Staničevih Pesmi za kmete in mlade ljudi

197 Alenka Logar-Pleško Prešernove Poezije

198 Franc Jakopin Poljska monografija o južnoslov. krajevnih imenih s pripono -ci

200 Hermína Jug Zakaj ne po slovensko?

203 Jože Paternost Zakaj ne po slovensko?

204 Matej Rode Novo področje jezikoslovja — kinesika

205 Alenka Logar-Pleško Kratka literarna enciklopedija

207 Jože Lipnik Kje so meje pravopisnih norm?

209 M. K. Še o konstruktivizmu

209 Fran Petre K sestavi slavističnih nacionalnih komisij

Vprašali ste

210 P. P. Pismen, pisen, pisan

210 A. Bajec Odgovor

211 K. A. Dva, tri dni; dve, tri hruške; dve, tri jabolka

211 A. Bajec Odgovor

211 F. J. Iz beloruskega jezikoslovja

6/3 V oceno smo prejeli

KOSOVELOVA BALADA O BRINOVKI

Poskusite enkrat resno dojeti preprost pesniški čudež na »lahkih«, neposredno razumljivih besedilih, ki so za literarno vedo veliko teže oprijemljiva od »težkih«; potrudite se na kratki pesmi dojeti, kaj nas prevzame, pa boste redko prišli čez okorno prepsnitev v prozo in čez impresionistično netrdno govorjenje.

(Emil Staiger: Die Kunst der Interpretation. Zürich 1963. 10, 11.)

Kosovel je imenoval pesem o brinovki Balada. Ima še eno pesem s takim naslovom, vendar je po idejno-vsebinski plati naravnana drugam. Obstaja pa vrsta pesmi, ki so Baladi v tem ali onem pogledu dokaj blizu. Da je pesnik zaznamoval pesem z balado, ni naključje. Zavestno se je ognil kakršnemu koli drugemu naslovu, ki bi utegnil vse preveč omejiti pozornost na naslov.

Priključimo si pesem še enkrat v zavest.

Balada

V jesenski tihi čas
prileti brinjevka¹
na Kras.

Na polju
že nikogar več ni,
le ona
preko gmajne²
leti.
In samo lovec
ji sledi...

Strel v tišino;
droben curek krvi;
brinjevka
obleži, obleži.

Ob Baladi obstaja — po A. Ocvirku — v rokopisu še ena pesem z istim motivom³. Toda razloček med njima je očiten: prva je zgoščena, z mnogimi strukturnimi

¹ »Pri prvi izdaji ZD je urednik v skladu s »Slovenskim pravopisom« spremenil brinjevko v brinovko, v pričujoči pa se je povrnil k rokopisu, to je h Kosovelovemu zapisu, in sicer iz dveh razlogov: najprej zato, ker tako govorijo na Krasu, drugič zaradi pesnika samega. Kosovel je namreč ljubil mehke, melodiozne besede in je dosledno pisal »brinjevka«, kar je v skladu tudi z njegovim stilom.«

(A. Ocvirk: Komentar k ZD. DZS 1964, 431)

² Prvotno se je verz glasil »skozi zlato tišino«.

³ V rokopisu ohranjena pesem Brinjevke:

Brinjevke
Kadar na brinju
jagode zadehtijo,
brinjevke
na Kras priletijo.

Naši pašniki,
samotni, preprosti,
so zadovoljni
s tihimi gosti. —

Ali pod strelom
brinjevka pade,
ne bo letela
več čez gmajne, čez ograde.

prvinami raznih ravni nabita lirska miniatūra, druga je po strukturi mnogo preprostejša pesem.

Že sama grafična podoba vzbuja dvom o pravi baladi, ko pa pesem preberemo, spoznamo, da to res ni klasična balada, kakršne nahajamo v domači in svetovni poeziji, marveč modernizirana tovrstna oblika, v kateri se epska osnova razblinja ali pa prehaja v novo kvaliteto (Gestrin, Kette, Murn; iz novejšje poezije Zajc, Strniša). V Baladi je žalostna usoda brinovke le alegorija za neko drugo tragiko, tragiko, ki ima širše razsežnosti in zadeva bistvena bivanjska vprašanja človeka. A. Ocvirk pravi v svojem komentarju k Zbranemu delu: »Srečko Kosovel je vzljubil brinovke, ko jih je v jeseni videval na svojih sprehodih po gmajni in jih opazoval. Po okupaciji Primorja, to je po prvi svetovni vojni, ko so prišli ti kraji pod Italijo, so začeli v pozni jeseni prihajati na Kras italijanski lovci iz Trsta in jih streljati. Tedaj je začutil Kosovel neko posebno sorodnost med njimi in usodo svojega ljudstva in svojo lastno. To daje spriči navedenega njegovi brinovki globlji, simbolični pomen« (ZD 1964, 431).

Vsebinsko jedro balade je prvinsko preprosto: gre za praobliko človekove dejavnosti — lov. Pesnik se je odločil za močno poudarjeno nasprotje lovec — žival, ko je postavil lovcu nasproti drobno, samotno brinovko. Pri drugačnem razmerju bi utegnili zaznamovati zasledovalca z nevtralnimi ali celo pozitivnim predznakom. Tako se najdemo pred razmerjem zasledovalec — žrtev, ali bolje: ubijalec — žrtev.

Idejno-vsebinske razsežnosti te lirske miniatüre so nenavadno pomenljive. Pesnik se ni odločil za izjemno, enkratno zgodbo, kakršna je npr. Prešernov Povodni mož, in čeprav je v celotnem besedilu nekaj posebnosti (Kras, brinjevka...), ostaja okvir dokaj splošen. Toda omenjeno razmerje lovec (ubijalec) — žrtev je mnogo pomenljivejše, kot se zdi: v tem kratkem, presenetljivem sporočilu je strnjena pravzaprav zgodovina človeštva, ali bolje, ena najočitnejših plati te zgodovine: zasledovanje, boj, ubijanje.

»Akterja« lovec in brinovka poosebljata svobodnost, polet (ptica) ter zvijačnost, naklepnost, ubijanje (lovec). Če je brinovka nekak simbol prostosti, svobodnega gibanja in če je lovec nosilec smrti, potem je njuno srečanje usodno: ptica je mrtva in ne bo oživila, lovec je zmagovalec in ne bo premagan. To pa pomeni: prostost je srta. Nasilje grozi naprej.

Na tej ravnini pa je mogoča še ena (strukturna) prvina, ki je obrnjena v pesnikov svet, v njegovo intimo, ki se nam poraja tako rekoč sočasno. Pogojena je s pesnikovim življenjem, slutnjo zgodnje smrti in zgodnjo smrtjo. Takšno soodvisnost nam utegne vsiliti poznavanje pesnikovega življenja; odsotnost tega izkustva pa bi poudarjala občnost samega sporočila. Nevarno je, da bi biografski komentar zasenčil vrsto prvin, jedro pa zožil le na en imenovalec.

Gramatikalna raven in semantična raven

Ves osrednji del pesmi je postavljen v sedanjik, bistveni čas lirske pesmi. Uvodni in sklepni del sta posebno opazna zaradi dovršnega sedanjika. Končno dovršni glagol *prileti* učinkuje zlasti po semantični plati: *prileti* = se prikaže, pride na prizorišče; *prileti* = konec leta, letanja. Tako ta glagol uvaja sporočilo, obenem

se skriva v njem zametek nadaljnjega dramatičnega razvoja. Zaradi svojega aspekta glagol *obleži* poudarja na eni strani dokončnost dejanja, na drugi pa se veže na glagola *leti* in *sledi*, saj s tem, da ni postavljen v preteklik, glede na čas dogajanja ne omejuje tako ostro. Glagol *obleži* je pesnik ponovil, s čimer ga je stilno močno zaznamoval, zlasti pa njegovo dvoplastnost: *obleži* pomeni, prvič, konec nekega stanja, smrt — in, drugič, novo stanje, ne-stanje. Razen rezultativa *ni* imamo dinamične glagole. Prav gotovo tudi ni naključje, da je pesnik izbral same take sedanjiške oblike, ki so končniško poudarjene, in sicer na samoglasniku *i*.

Čeprav so v ospredju bolj ali manj konkretni samostalniki in je dogajanje neposredno (*Kras, polje, brinovka, gmajna*), malone realistično natančno, imajo v celotnem kontekstu širši pomenski obseg. Pomisliti je treba npr. na leksem *Kras*, ki je po semantični plati posebno izrazit; na višji ravni korelira s celotno pesmijo. Podobno je tudi z *brinjevko, gmajno* in *lovcem*.

Pridevnikov je malo, kar je razumljivo. Pesnik ni iskal odtenkov; preveliko število epitetov bi pesmico preobložilo.

Vsi trije (*jesenski, tihi, droben*) so strukturni zlasti na fonološki ravni.

Fonološka raven

Tu velja opozoriti na krepko i-jevsko rimo, saj je na samoglasnik *i* najvišji palatalni samoglasnik v slovenskem vokalnem sistemu, uglasena vsa pesem. Pesnik rima predvsem glagole, imamo pa še nekaj besed, kjer je nosilec poudarka *i* (*tihi, brinovka, tišina, kri*). Zanimiva je distribucija posameznih vokalov v pesmi:

i	e	ē	o	q	a	u	ə
18	2	13	3	7	10	2	3

Gornje razmerje kaže nekoliko zvišano frekvenco glasu *i*; čeprav ni kdove koliko nad povprečjem, pa je učinek zaradi krepke rime občutno močnejši. Ruski strukturalist Lotman posebej poudarja, da rima nenehno obuja prejšnje znake, zato je tukaj ta glas strukturnega značaja (ima svoj pomen). Manj opazne so opozicije *i* : *a* / *e* : — *tihi čas, brinovka: več ni, leti*, — vendar niso nepomembne. V pogledu zvočnosti je treba pokazati še na sintagmo ... *jesenski tihi čas* (spiranti) in sintagmo

... *samo lovec ji sledi*.

V dvanajstem verzu pride do podvojitve na medbesedni meji: *curek krvi*. Stilem, ki zasluži posebno pozornost. Fonem *r*, ki tvori poleg *i* najmanjšo grupo presečišča, je v segmentih tega verza še posebej opazen. Pojavlja se tudi drugod, vendar zmeraj v sosesčini zapornikov *d — t, b — p, g — k*. Fonološka organiziranost teh skupin je toliko bolj izrazita, ker se pojavlja v besedah z veliko mero informacije (*brinjevka, Kras, strel, kri* ...). Ko ocenjujemo funkcijo teh prvin, moramo biti seveda previdni. Zdenko Lešič ugotavlja: »Medutim, ne treba smatrati da glasovi po sebi sugerišu značenje, jer je sasvim očito da ni jedan glas ne može sugerisati uvijek isti i ustaljeni smisao: suviše je malo glasova, a tako mnogo različitih smislova koje riječi treba da izraze ...«⁴

⁴ Zdenko Lešič, Jezik i književno djelo. Sarajevo 1971. Str. 89.

Ritem, intonacija, register

Ritmični sklopi in intonacija

↓

(a) Interest

Družnični ritmi ne moremo napeti na kak običajen metrum. Tudi če bi ga

1. Die Bedeutung der Sprache

⁶ Omahujoča iktična mesta. Prim.:

»So sprechen wir zum Beispiel in Freien Rhythmen mehr Akzente, wenn wir langsam rezitieren, unterdrücken

pa je znano, da srečamo pri različnih pesnikih iste metrične sheme, ritem pa je vedno samosvoj. Ritem v Baladi ni enoten, marveč raznolik, posebno na začetku in na koncu. Kombinacije poudarjenih in nepoudarjenih delov ritma in kombinacije odmorov so takšne, da preprečujejo monotonijo. Značilno je, da se sklopi v večini ne začno s poudarkom, izjema so sklopi *strel v tišino (droben curek krvi) brinovka obleži* — kar pa ima posebno strukturno vrednost. »Težji« ritem pričakujemo tudi v prvih dveh kiticah, vendar ga ni. »Minus« te prvine nadomeščajo izrazito padajoče intonacije. Pri razčlenjevanju ritma v prvi kitici bomo ugotovili, da je med 1. ter 2. in 3. verzom opazen razloček. Seveda je treba upoštevati, da je v ritmičnem sklopu mogoče realizirati besedo *prileti* brez iktičnega mesta. (Običajno ni bilo ◡◡ — ; varianta — ◡ — je šolska, nenaravna.)

Zanimivo ritmično organiziranost kaže druga kitica. O tem nas prepriča že sama razporejenost nepoudarjenih mest v sklopih:

1 : 3 : 2

1 : 3 : 2

3 : 3

Ta kitica ima tri skorajda enake padajoče intonirane intervale. S tem je v tesni zvezi i-jevska rima. Padajoči interval in krepka i-jevska rima se ostro zajedata v celotno zvočno strukturo tega dela pesmi, pri čemer ne smemo spregledati niza namernih prestopov.

V tretji kitici se ritem spet nekoliko spremeni in ubrza. Tudi tempo je hitrejši. Ritmični sklopi so vedno krajši, odmori ostro zasekani. Na izpostavljenih mestih spet dominira vokal *i*, ki daje pesmi osnovni ton: v začetku je komaj slišen, nato pa vse bolj izstopa, dokler v zadnji ne prevzame vodilne note. Posebej se ritem zaplete v predzadnjem sklopu (*brinovka obleži*).

Nepričakovana praznina štirih nepoudarjenih zlogov korelira z vsebino.

Gotovo ni naključno, da tako odločno prevladujejo padajoči intervali in ustvarjajo značilen fonostilem. Da so namerno tako oblikovani, kaže tudi interpunkcija. Pri recitiranju večkrat slišimo sklop *Na polju / že nikogar več ni* z rastočo polkadenco ali ravno intonacijo, kar pa glede na izjavnost sporočila in glede na to, da informacija nima posebne čustvene nabitosti, kakršna se npr. kaže v sklopu *brinovka obleži*, ne ustreza. Z razvijanjem sporočila korelira tudi dolžina sklopov: proti koncu so vse krajši. Vzporedno s krajšanjem sklopov se razvija tudi register. Od sklopa *in samo lovec ji sledi* se spušča na nižji pas.

Raven kompozicije

Grupe na ravni sintagmatičnih segmentov (po sosedstvu) so postavljene strogo paralelno: tako je s prvo kitico, tremi segmenti v drugi in štirimi v tretji kitici. Najočitnejše je to »nalaganje« v zadnjem delu, najmanj v sredini. Razlog za svojevrstno organiziranost v srednjem delu je iskati v prislovih *že, več, le samo*. Spričo njih je vsak segment posebno obarvan; šele tedaj, če jih izpustimo, vidimo, da so segmenti postavljeni paralelno. Omenjeni prislovi so tesno povezani z zapletom in presenetljivo razširjajo informacijo. Posebna paralelnost se kaže tudi v odnosu med 1. in 11. verzom: *V jesenski tihi čas / Strel v tišino*.

Pričujoče premišljanje o Kosovelovi brinjevki je skromen poskus prodreti v strukturo ene najodličnejših lirskih pesmi v slovenski poeziji. Kljub dokaj širokemu razboru je ostalo še obilo prvin, ki niso bile osvetljene ali pa vsaj ne dovolj temeljito. Eno pa je gotovo: lirska miniatura Kosovelova Balada razodeva veliko ustvarjalno moč. V bore štirinajstih verzih je zgoščeno izredno pomembivo in neizcrpno umetniško sporočilo.

Ada Vidovič-Muha

SAZU v Ljubljani

ORIS DVEH OSNOVNIH POJAVNIH OBLIK SISTEMA KNJIŽNEGA JEZIKA

(Ob Slovarju slovenskega knjižnega jezika I)

Namen članka je podati oziroma preveriti misel o dveh osnovnih pojavnih oblikah knjižnega jezikovnega sistema, in sicer z besediščem, zbranim in ovrednotenim v Slovarju slovenskega knjižnega jezika, ter obenem opozoriti tako na teoretično kakor na praktično vrednost novega slovarja. S tem bo morda omajan tudi bistveni očitek pretežnega dela slovenske kritike, češ da je slovar ne-normativen, nesistemiški.¹ Novi slovar namreč omogoča uporabniku, ki priznava različne pojave sistema knjižnega jezika, prav s stilnim grupiranjem izraznih sredstev njihovo pravilno in funkcionalno uporabo. V njem je knjižni jezik razumljen kot skupek vzporedno živečih, enakovrednih stilov; noben stil ni kriterij za ocenjevanje drugega. Vendar je treba posebej poudariti, da gre pri vseh, v slovarju potencialno predstavljenih stilnih realizacijah knjižnega jezika, za enoten, trden knjižni sistem, ki ima to sposobnost, da se zaradi čim pristnejšega posredovanja sporočila lahko pojavlja enkrat v takšni, drugič v drugačni obliki. V slovarju torej ne gre za direktno odklanjanje oziroma dovoljevanje izraznih sredstev, ampak za njihovo natančno opredeljevanje glede na določen način izražanja, na določen stil knjižnega jezika. Če ima beseda oziroma osnovna leksikalna enota pred razlago kakršnokoli oznako (tako imenovani kvalifikator), pomeni, a) da je sicer iz knjižnega sistema, vendar vezana na določen njegov stil ali celo na več stilov; takšno izrazje ima oznake npr. *knjižno*, *pesniško*, *deloma ekspresivno*, oznake posameznih strok, npr. *kemično*, *filozofsko* ipd., ali b) da je vezana na neknjižni jezikovni sistem (pogovorni, narečni) in je za knjižni jezik sprejemljiva samo kot funkcionalni stilizem; sem spada npr. izrazje z oznako *pogovorno*, *narečno*, *žargonsko* ipd.

Za glavno misel članka bo koristno, če najprej na kratko pregledamo stilne kategorije besedišča, kakor jih izkazuje SSKJ. V njem so vsa izrazna sredstva (be-

¹ Prim. B. Debenjak, *Prostor* in čas II, 1970, št. 4/5, 7/8; — J. Moder, *Nedeljski dnevnik* 1970 (jezikovni kotichek).

sede, tipične zveze, stalne zveze, fraze, termini, posamezni pomeni ipd.) opredeljena in razvrščena glede na naslednjih pet osnovnih skupin:

1. Nevtralna, stilno neoznačena (nekvalificirana) izrazna sredstva. Ta skupina je najboljšejejša (nad 60 %) in tvori osnovo jezikovne realizacije; ta sredstva lahko brez pomislekov uporabimo v vsakem jezikovnem sporočilu.

2. Izrazje, ki nosi tako imenovane stilno-plastne kvalifikatorje. S temi kvalifikatorji označene besede razpadajo v dve podskupini: a) besede oziroma leksikalne enote, ki so izrazito vezane na pisani tekst, ali bolje, na določen stil knjižnega jezika. Kvalifikatorji, ki označujejo take leksikalne enote, so: *pisarniško*, *publistično*, *biblijsko*, *pesniško* in *knjižno*; *vzneseno* je v tej skupini poseben kvalifikator, vezan predvsem na določen način javnega govora (v pisani ali govorjeni obliki). Sem lahko štejemo še v uvodu slovarja samostojno predstavljeno skupino terminoloških oznak, ki so prav tako stilno vezane; b) stilno-plastne kvalifikatorje imajo tudi besede, ki so vezane na neknjižne jezikovne sisteme (pogovorni jezik, narečje). V to skupino spadajo leksikalne enote, ki nosijo oznake: *pogovorno*, *nižje pogovorno*, *narečno* in *žargonsko*.

3. Izrazna sredstva, ki so kakorkoli čustveno obarvana, imajo enega od tako imenovanih ekspresivnih kvalifikatorjev. Če se čustvena prizadetost govorečega ne da natančneje določiti, ima leksikalna enota oznako *ekspresivno* (v ožjem smislu). Če pa je ta čustvena prizadetost določljiva, nosijo leksikalne enote oznake *slabšalno*, *nizko*, *evfemistično*, *ironično*, *ljubkovalno*, *šaljivo*, *vulgarno*.

4. Kot stilistična sredstva so uporabljene v knjižnem jeziku tudi besede, označene s časovno-frekvenčnimi kvalifikatorji. Oznaki *starinsko* in *zastarelo* določata izrazno vrednost glede na čas. Zastarelo označene leksikalne enote so že izpadle iz leksikalnega sistema knjižnega jezika in imajo v slovarju samo informativno funkcijo; slovar jih prinaša v taki meri, v kakršni se pojavljajo v pomembnih literarnih delih, zlasti v delih slovenskih klasikov. K oznakam, ki določajo besedo frekvenčno, so prišteti kvalifikatorji: *raba narašča*, *raba peša*, *redko*. Če je potrebno, imajo besede frekvenčno oznako tudi v zvezi s pravopisom, pravorečjem in morfologijo. Ti kvalifikatorji so: *in*, *tudi*, *stilistično*; po navadi so v glavi gesla. Oznaka *in* pomeni, da sta obe predstavljeni varianti enako rabljeni, oznaki *tudi* in *stil*, pa, da je zapostavljena beseda redkejša: *brinovec* in *brinjevec*, *argo* tudi *argot*, *babjak* stil. *babjek*.

Vendar pogostnosti v slovarju ne podajajo samo te, neposredne oznake, ampak tudi t. im. sinonimne povezave. Leksikalna enota, ki ima namesto razlage naveden samo sinonim ali ki sicer ima razlago, pa ima na koncu razlage za podpičjem še sinonim, je redkeje rabljena, se pravi, da je manj priporočljiva kot sinonim, s katerim je razložena oziroma ki stoji za podpičjem (prim. *duri* — star. *vrata*, *dali* — *gmičasta jesenska vrtna cvetlica z velikimi raznobarnimi cveti*; *georgina*). Sinonim, ki je naveden na koncu razlage za vejico, ima samo informativno funkcijo. Ta tip je v slovarju razmeroma redek; še največkrat ga zasledimo pri razlagah tistih tujk, ki sicer imajo domač sinonim, vendar se ni uveljavil tako, da bi izpodrinil tuje poimenovanje. V zvezi s sinonimi je treba povedati še to, da imajo po rabi nadrejeno funkcijo in da se načeloma navajajo tudi pri vseh leksikalnih enotah, označenih s kvalifikatorjema *redko* ali *raba peša*.

5. Izrazna sredstva imajo lahko izjemoma tudi posebne normativne kvalifikatorje. Ti opozarjajo, da je tako prikazani jezikovni element sicer trdno zasidran v slovenskem jeziku, da pa se ne ujema a) vsaj z eno od veljavnih norm knjižnega jezika; kvalifikatorja s takšno funkcijo bi bila *nepravilno* in *neustaljeno*, ali b) z veljavno normo v določenem strokovnem, znanstvenem izražanju; takšne oznake so: *nestrokovno*, *strokovno*, *poljudno*; tovrstna poimenovanja so lahko popolnoma sprejemljiva za nestrokovna področja knjižnega jezika; npr. *akacija* — poljud. *trnato drevo* ali *gram* z *dišečimi belimi cvetovi* v *grozdastem socvetju*, *strok*. *robinija*; *baterija* — poljud. *električna žepna svetilka*; *formaldehid* — *nestrok*. *formalin*.

Iz leksike, kakor je zajeta in prikazana v SSKJ, se da torej razbrati, da se slovenski jezik deli na tri samostojne sisteme: na sistem knjižnega jezika, na sistem pogovornega jezika in na narečne sisteme. Pogovorno označene besede lahko vežemo na drug sistem prav zato, ker jih, rabljene nasploh v knjižnem jeziku, občutimo kot nepravilne. Če so pa pravilno rabljene, in to nas zanima, imajo funkcijo doseganja določenega efekta, nikoli pa niso v knjižnem jeziku nevtralne. Če bi hoteli dokazati sistemsko samostojnost pogovornega jezika, bi morali analizirati tudi njegovo skladnjo, pravopis, pravorečje itd., kar pa ni namen članka.² Zato se zadovoljimo z ugotovitvijo, da so pogovorno in narečno označene leksikalne enote zunaj sistema slovenskega knjižnega jezika. Slovar, ki je nosilec leksike knjižnega jezika, jih prinaša samo v taki meri, kolikor se kot stilni element v knjižnem jeziku lahko uporabljajo.

Sistem samega knjižnega jezika pa zajema glede na namen sporočanja dve osnovni obliki sporočil: 1. subjektivizirana sporočila in 2. objektivizirana sporočila. Za samó formalno samostojno kategorijo bi lahko imeli tudi publicistiko, ki vključuje tako subjektivizirana kot objektivizirana sporočila.

Delitev jezikovnega sistema v dve osnovni kategoriji zasledimo pri več evropskih lingvistih, le da so poimenovanja teh kategorij zaradi različnih izhodišč različna. Tako npr. deli Ch. Bally (in za njim deloma še K. Baldinger, H. Kronasser, L. Spitzer idr.) jezikovni izraz v »logični« oz. »intelektualni« (izraz z ničto stopnjo ekspresivnosti) in »afektivni« oz. »ekspresivni«.³ Vendar poimenovanj za ti dve kategoriji ne moremo prevzeti tudi za naš primer; Bally pojmuje ekspresivnost oz. afektivnost veliko širše in jo enači z vsem, kar je stilistično označeno, torej z vsem, kar ni nevtralno. Prav tako so preozke oznake, ki jih za ti dve kategoriji uporablja I. A. Richards; poimenuje jih z »znanstveno in čustveno rabo jezika«.⁴ Poimenovanji »subjektivizirano« in »objektivizirano« sporočilo sta upravičeni predvsem zaradi pomenske terminološke nezasedenosti in zaradi implicirane vsebine.

Subjektivizirano sporočilo je tisto, pri katerem prihaja v večji ali manjši meri — razpon je zelo velik — do izraza subjektivni odnos do tega, kar se posreduje; učinek, ki naj ga sporočilo doseže, je odvisen od stopnje čustvene aktivnosti govorečega; tudi odzivnost na tako sporočilo ostaja na čustveni ravni. Da

² Prim. J. Toporišič, *Pogovorni jezik*. SR XVIII, 1970, 1—2, str. 55; J. Toporišič, *Slovenski knjižni jezik I*, IV. Maribor 1965, 1970.

³ Ch. Bally, *Traité de stylistique française II*. Genève 1951, 115.

⁴ Prim. M. Grosman, *Možnosti razločevanja med leposlovnim jezikom in drugimi rabami jezika*. JIS XVII, 1971/72, št. 1—2, str. 1.

govoreči takšno odzivnost doseže, mora biti sposoben izbrati izrazje, ki čim bolj natančno posreduje njegovo čustveno aktivnost in ki to čustveno aktivnost, zlasti pa stopnjo te aktivnosti, posreduje čim bolj sugestivno.

Kot nasprotje takšnega načina sporočanja je objektivizirano sporočilo, katerega namen je, posredovati kaj čim bolj objektivno, preverljivo. Čustveno angažiranost nadomešča tu primarna težnja po logičnosti, smiselnosti, kateri je treba najti ustrezen izraz. Učinek takšnega sporočila sloni na čim natančnejšem ujemanju pripovedovanega z dejstvi, realnostjo; odzivnost je v tem primeru razumska.

Tako imenovana nevtralna, v slovarju neoznačena leksika, predstavlja osnovo, skelet obeh tipov sporočil; od tega, kakšen je namen sporočila, pa je odvisno, kakšna izrazna sredstva se bodo dodajala tej osnovi. Če hočemo pri posredovanju kakega dogodka doseči predvsem čustveno reakcijo, bomo dodajali tej osnovi takšna izrazna sredstva, ki ustrezajo npr. črtici, noveli ipd.; če pa hočemo o istem dogodku podati predvsem objektivno, realno sliko, bomo dodajali izrazna sredstva, ki ustrezajo npr. zapisniku, časopisnemu poročilu ipd. Nekaj takega se dogaja npr. na področju likovnega oziroma grafičnega izražanja. Oba, inženir-arhitekt in slikar, nam hočeta posredovati isto vsebino, npr. predstavo hiše, vendar bo zaradi bistveno različnih pripomočkov, pogojenih seveda v namenu, enkrat pred nami nastajal načrt, drugič umetniška slika; enkrat bo odzivnost razumska, drugič čustvena. S tem hočem povedati, da leksika, v slovarju označena s kvalifikatorji in s pomočjo še drugih jezikovnih elementov (npr. sintakse), upravičuje oziroma pogojuje takšno delitev sporočil.

I. Ustavimo se najprej pri leksiki subjektiviziranega sporočila. Tako kot pri vsakem knjižnem sporočilu, predstavlja tudi tu neoznačeni, nevtralni izrazni fond večino. Po tem, kakšno izrazje barva to osnovo, in po obsežnosti »kvalificiranega« izrazja proti »nekvalificiranemu«, delimo subjektivizirana sporočila v dve večji kategoriji, in sicer a) na samo pisana, vedno javnosti namenjena sporočila in b) na govorjena in pisana sporočila.⁵ Besedje prvega tipa karakterizirajo izrazi, označeni v slovarju s kvalifikatorjema *pesniško* in *knjižno*; velikokrat najdemo tudi starinske leksikalne enote in redke besede. Za te tekste je značilna tudi posebna kategorija ekspresivnosti, ki se veže navadno na knjižno označene besede, tako da je v slovarju navedena kot *knjiž.*, *ekspr.* Primer iz Cankarjeve črtice Tretja ura:

Dolgo sem mislil, da sem sam, zaklenjen v noč svoje groze, zavržen, odsekan od živega drevesa. Toda ko sem stopil na cesto, sem spoznal, da je mojih drugov brez števila, da jih je, kolikor je src in lic. Spogledali smo se in smo drug pred drugim povsili oči. In vsakdo med nami, kdorkoli in karkoli je bil, je potožil brez besed: »Lahkonoge, jasnooke, mlade sanje — kje so?« In vsakdo je razodeval na mrtvaško spačenem licu, v osteklelih, zakrvavelih očeh podobo neusmiljenega gospodarja: brezdanjo grozo, neizmerno bolelost in nad obema črno jezero nezaupanja, zlobe in sovraštva.⁶

V takih tekstih rabita za stilno barvanje v glavnem dve kategoriji besedišča: a) avtohtono besedišče, ki tudi pogojuje ta način izražanja in nosi oznako *pesniško* ali *knjižno*, oziroma *knjižno* + *ekspresivno* (primeri iz navedenega teksta: *bolelost*, *brezdanji*, *neizmeren*, *lahkonog*, *jasnook*) in b) neavtohtono besedišče, ki

⁵ Z. Lešič, *Jezik i književno djelo*, Sarajevo 1971, 23.

⁶ I. Cankar, *Zbrani spisi XX*, Ljubljana 1936, 97.

je posledica časovnega premika. Gre predvsem za starinsko označene leksikalne enote, ki so bile v določenem času nevtralne, danes pa so se premaknile na obrobje knjižne leksike in so edino v tovrstnih tekstih še funkcionalne (primeri iz navedenega besedila: *drug*, *črno jezero nezaupanja*).

Drugo kategorjo sporočil, govorjena in pisana subjektivizirana sporočila, pogojeta v glavnem a) ekspresivno izrazje, ki je včasih celo iz pogovornega jezikovnega sistema⁷ in ima torej v slovarju poleg oznake ekspresivnosti še oznako pogovornosti (*pog.*, *ekspr.* ali *pog.*, *slabš.* itd.), in b) pogovorno ter narečno besedišče. Za primer vzemimo odlomek iz Cankarjevega pisma Govekarju:

Hvala, da si objavil moj feljton. — Kdo pa je bil tisti kajon, ki je govoril o moji silni jezi zaradi Levčeve otročarije? Povej mu, da nisem bil jezen, pač pa mi je prišlo slabo, kakor pride slabo vsakemu človeku, če ugleda kaj ostudnega pred seboj...

S tistim denarjem si me grozno mistificiral. Obljubil si mi čisto trdno in jaz sem čakal, da se Bogú usmili. Še zdaj čakam. Čakam namreč na vse mogoče stvari, — še zmerom v Enzersdorfu. Vrag vedi, kdo se bo vpisal namesto mene. Bambergu sem že poslal — dva dela nove knjige; tretjega še nimam: — hudič vzemi vse pošiljavce! ... Kadar izide (naslov je »Onkraj življenja«; — kakó je prišel Prijatelj v zadnjem »Zvonu« do tega naslova, to sam Bog védi!) si bodo filistri spet ruvali lasé. Posebno v tretjem delu sem prišel takó na debelo z mistiko in najpastoznejšim realizmom, da sem bil skrajno zadovoljen s samim seboj. V prvi povesti (»V daljni deželi«) dajem v obliki sentimentalne pravljice klofute na levo in desno.⁸

Izrazni učinek takih sporočil se dosega s spojojanjem izraznih sredstev iz drugih sistemov slovenskega jezika (pogovorni jezik, narečje) in z uporabo leksike, ki kaže direktno vrednotenje poimenovanega, ali z drugimi besedami, z leksiko, ki direktno posreduje čustveno aktivnost (ekspresivno) ali celo usmerjeno čustveno aktivnost (slabšalno, nizko, ljubkovalno, ironično, itd.). Kakor smo že omenili, je tudi ta specializirana leksika lahko spojena iz drugih jezikovnih sistemov (pogovorno, ekspresivno). Zlasti ta, druga skupina je v navedenem besedilu močno zastopana.

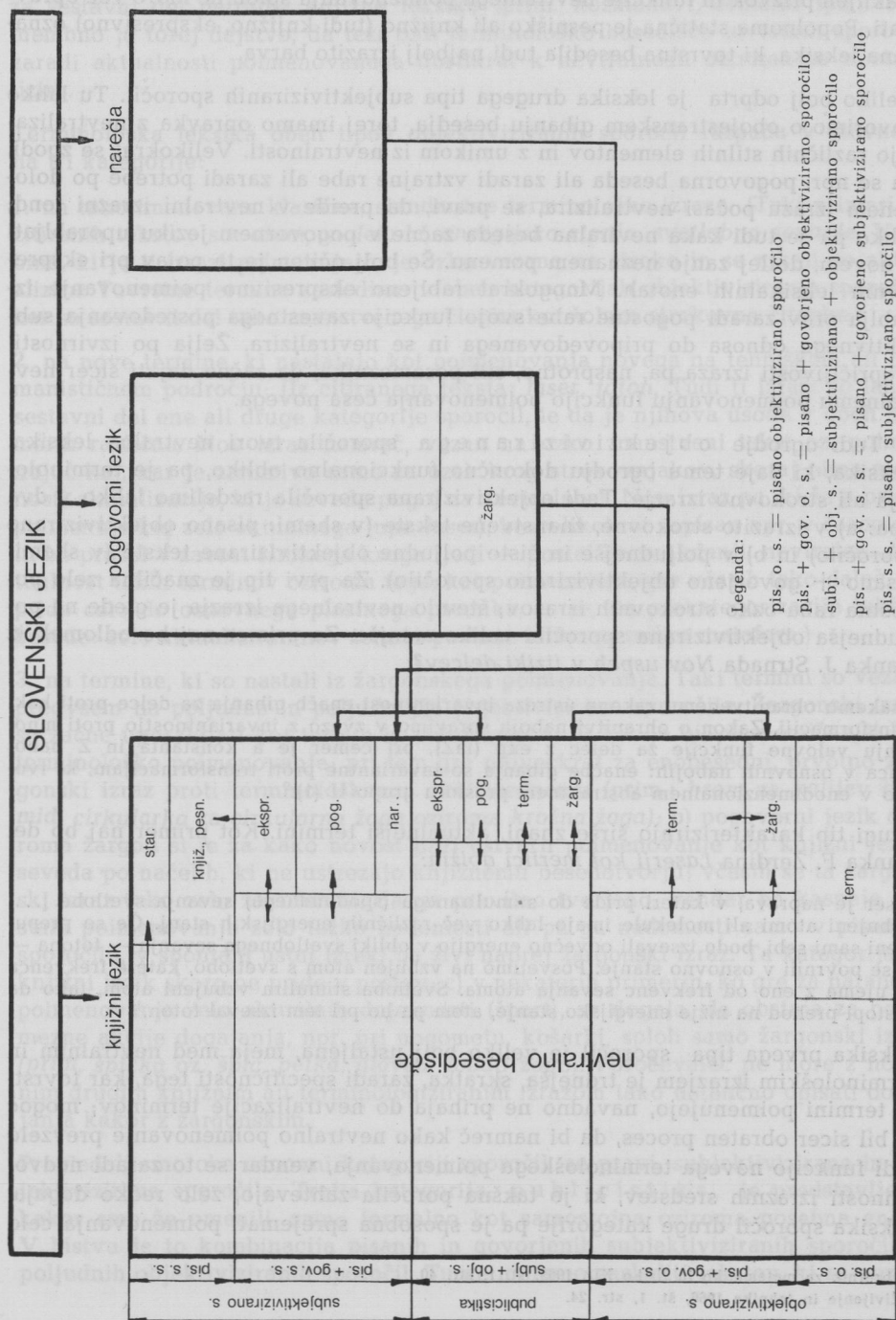
Takšne kategorizacije besedišča subjektiviziranih sporočil ne smemo jemati popolnoma absolutno in določeno enkrat za vselej. Šlo nam je le za to, da smo se seznanili pri obeh sporočilih z izrazjem, ki se v posameznem tipu najpogosteje pojavlja in ga zato vsaj v glavnem pogojuje. Tudi v pisanem, za javnost namenjenem sporočilu se lahko, kot smo videli, pojavlja npr. posebna kategorija ekspresivnih poimenovanj, označenih v slovarju s kvalifikatorjem *knjižno*, *ekspresivno*. Veliko manj verjetno pa je, da bi se v govorjenem subjektiviziranem sporočilu ali tudi v pisanem (privatno pismo, določen tip dramskega dialoga, romana, novele) lahko uporabil izraz, označen v slovarju s kvalifikatorjem *knjižno* ali *pesniško*.

Morda bi bilo zanimivo spregovoriti tudi o odprtosti stilnih izraznih sredstev do nevtralnega besedišča in obratno. Pisana, vedno javnosti namenjena subjektivizirana sporočila registrirajo predvsem enosmerno gibanje besedišča, in sicer iz nevtralnega izrazja navzven. Tipičen primer za to je starinsko besedišče, ki ga tovrstna besedila precejkrat uporabljajo. Če ima leksikalna enota oznako *starinsko*, pomeni, da je bila v določenem času nevtralna, danes pa je lahko zaradi

⁷ M. Ivanová-Šalingová, *Expresivný príznak*. Jazykovedný časopis XXI, 1970, št. 2, str. 154.

⁸ I. Cankar, *Zbrano delo XXVI*, Ljubljana 1970, 141.

PREGLED KATEGORIJ KNJIŽNEGA JEZIKA IN SILNIC V NJEM



različnih vzrokov (novega sinonima, zastarele tvorbe itd.) dobila časovno odmaknjen prizvok in funkcije nevtralnega poimenovanja sploh ne more več opravljati. Popolnoma statična je pesniško ali knjižno (tudi knjižno, ekspresivno) označena leksika, ki tovrstna besedila tudi najbolj izrazito barva.

Veliko bolj odprta je leksika drugega tipa subjektiviziranih sporočil. Tu lahko govorimo o obojestranskem gibanju besedja, torej imamo opravka z nevtralizacijo različnih stilnih elementov in z umikom iz nevtralnosti. Velikokrat se zgodi, da se npr. pogovorna beseda ali zaradi vztrajne rabe ali zaradi potrebe po določenem izrazu počasi nevtralizira, se pravi, da preide v nevtralni izrazni fond; lahko pa se tudi kaka nevtralna beseda začne v pogovornem jeziku uporabljati v novem, dotlej zanjo neznanem pomenu. Še bolj očiten je ta pojav pri ekspresivnih leksikalnih enotah. Mnogokrat rabljeno ekspresivno poimenovanje izgublja prav zaradi pogostne rabe svojo funkcijo zavestnega posredovanja subjektivnega odnosa do pripovedovanega in se nevtralizira. Želja po izvirnosti, prepričljivosti izraza pa, nasprotno, sili posameznika, da začne dajati sicer nevtralnemu poimenovanju funkcijo poimenovanja česa novega.

II. Tudi ogródje objektiviziranega sporočila tvori nevtralna leksika. Leksika, ki daje temu ogródu dokončno funkcionalno obliko, pa je terminologija ali strokovno izrazje. Tudi objektivizirana sporočila razdelimo lahko v dva tipa: a) v izrazito strokovne, znanstvene tekste (v shemi: pisano objektivizirano sporočilo) in b) v poljudnejše in čisto poljudne objektivizirane tekste (v shemi: pisano + govorjeno objektivizirano sporočilo). Za prvi tip je značilna zelo pogostna raba ozko strokovnih izrazov; število nevtralnega izrazja je glede na poljudnejša objektivizirana sporočila veliko manjše. Za primer naj bo odlomek iz članka J. Strnada *Nov uspeh v fiziki delcev?*:

Vsakemu ohranitvenemu zakonu ustreza invariantnost enačb gibanja za delce proti kaki transformaciji. Zakon o ohranitvi naboja spravimo v zvezo z invariantnostjo proti množenju valovne funkcije za delec z $\exp(i\alpha Z)$, pri čemer je α konstanta in Z naboj delca v osnovnih nabojih: enačbe gibanja so invariantne proti transformacijam, ki tvorijo v enodimenzionalnem abstraktnem prostoru grupo $U(1)$.⁹

Drugi tip karakterizirajo širše znani, aktualnejši termini. Kot primer naj bo del članka F. Žerdina *Laserji kot merilci dolžin*:

Laser je naprava, v kateri pride do stimuliranega (spodbudnega) sevanja svetlobe. [...] Vzbujeni atomi ali molekule imajo lahko več različnih energijskih stanj. Če so prepuščeni sami sebi, bodo izsevali odvečno energijo v obliki svetlobnega sevanja — fotona — in se povrnil v osnovno stanje. Posvetimo na vzbujen atom s svetlobo, katere frekvenca se ujema z eno od frekvenc sevanja atoma. Svetloba stimulira vzbujeni atom, tako da nastopi prehod na nižje energijsko stanje, atom pa bo pri tem izseval foton.¹⁰

Leksika prvega tipa sporočil je veliko bolj ustaljena, meja med nevtralnimi in terminološkim izrazjem je trdnejša, skratka, zaradi specifičnosti tega, kar tovrstni termini poimenujejo, navadno ne prihaja do nevtralizacije terminov; mogoč bi bil sicer obraten proces, da bi namreč kako nevtralno poimenovanje prevzelo tudi funkcijo novega terminološkega poimenovanja, vendar se to zaradi nedvoumnosti izraznih sredstev, ki jo takšna poročila zahtevajo, zelo redko dogaja. Leksika sporočil druge kategorije pa je sposobna sprejemati poimenovanja celo

⁹ Obzornik za matematiko in fiziko XII, 1965, št. 1, str. 40.

¹⁰ Življenje in tehnika 1966, št. 1, str. 24.

iz pogovornega jezikovnega sistema in jih seveda tako narediti za sestavni del leksike knjižnega jezika, v primeru velike aktualnosti poimenovanega pa celo za sestavni del netralne knjižne leksike (prim. *kozmonavt*, *semafor* ipd.). Pomembno je torej dejstvo, da teži tudi terminološko besedišče tovrstnih sporočil zaradi aktualnosti poimenovanega dostikrat k nevtralnosti oziroma se nevtralizira.

Terminološka leksika obeh tipov objektiviziranih sporočil razpada v glavnem na tri kategorije:

1. na tako imenovane klasične, standardne terminološke izraze; (Taki primeri iz citiranih tekstov so: *atom*, *molekula*, *energijsko stanje*, *svetlobno sevanje*. Vse bina, ki jo ti izrazi poimenujejo, je ozko vezana na stroko in se nikoli ne aktualizira. Tovrstne termine zasledimo v obeh kategorijah objektiviziranih sporočil, ker so sestavni del tako znanstvenega članka kot šolske strokovne čitanke.)

2. na nove termine, ki nastajajo kot poimenovanja novega na tehniškem ali humanističnem področju; (Iz citiranega teksta: *laser*, *foton*. Tudi ti izrazi so lahko sestavni del ene ali druge kategorije sporočil, le da je njihova usoda v obeh primerih različna. Nov izraz namreč, vezan na ozko znanstveni tekst oz. poimenujoč kaj, kar je zanimivo samo za ozek krog strokovnjakov, skoraj nima možnosti aktualizacije, ki je seveda pogoj za nevtralnost. Nov izraz pa, ki že a priori poimenuje kaj zelo aktualnega (npr. *laser*), bo velikokrat zapisan npr. v časopisju in bo prešel v zavest širokega kroga ljudi — postal bo vsakdanji, nevtralen. Aktualnost takih terminov oziroma tega, kar poimenujejo, gre včasih tako daleč, da pride celo do osnovnega plastnega premika, to je, do prekategORIZACIJE takšne besede: zelo aktualiziran nov termin postane lahko pesniška metafora.)

3. na termine, ki so nastali iz žargonskega poimenovanja. Taki termini so vezani predvsem na poljudna in poljudnejša objektivizirana sporočila. Žargonski izraz se začne uporabljati kot termin iz več vzrokov: a) ker je bil ekonomičnejši kot terminološko poimenovanje; pri tem gre največkrat za enobesedni, prvotno žargonski izraz proti terminološkemu, večbesednemu (prim.: *brom* za *kalijev bromid*, *cirkularka* za *cirkularna žaga* oziroma *krožna žaga*); b) pogovorni jezik oziroma žargon si je za kako novost prej ustvaril poimenovanje kot knjižni jezik, seveda po načelih, ki ne ustrezajo knjižnemu besedotvorju; včasih se ta žargonski izraz tako zelo zakorenini, da ga pravilno tvorjeno, vendar pa kasneje nastalo poimenovanje zelo težko nadomesti ali pa ga nadomesti samo v pisanem sporočilu, v spontani ustni izreki pa živi naprej žargonski izraz. Ta kategorija za knjižni jezik skoro ne pride v poštev; c) v nekaterih primerih, ko gre za natančna poimenovanja zelo aktualnih dejavnosti (šport), se dogaja, da obstaja za posamezne akcije dogajanja, npr. pri nogometu, košarki, sploh samo žargonski izraz (prim. *špička* oz. *špic*, *petka*, *glavca*, *lobati žogo*). Poročevalec ne more z nobenim drugim knjižnim ali terminologiziranim izrazom tako natančno opisati dogajanja kakor z žargonskim.

Pregledali smo obe osnovni kategoriji sporočil, se pravi, subjektivizirana in objektivizirana sporočila. Tretja kategorija, *publicistika*, je predstavljena, kakor smo že omenili, samo formalno kot samostojna oziroma posebna enota. V bistvu je to kombinacija pisanih in govornih subjektiviziranih sporočil in poljudnih objektiviziranih sporočil. Tu ne moremo zaslediti tekstov, ki so vezani

na pisani subjektivizirani izraz in na ozko strokovno objektivizirani izraz. Vendar je treba omeniti poleg te formalne specifičnosti publicistike še eno njeno zanimivost: kakorkoli označeno izrazje ima ravno v časopisu največjo možnost nevtralizacije. Tu lahko govorimo o nekakšni delavnici za širok krog aktualnih novih poimenovanj, ki se hitro nevtralizirajo. Pritisk nevtralnega besedišča na termine, oziroma na različne stilizme je zato tu najmočnejši, z drugimi besedami, težnja po nevtralizaciji je tu najbolj izrazita.

Za konec je treba poudariti tole:

Podoba knjižnega jezika je veliko bolj zapletena in razčlenjena v enotnem okviru svojega sistema, kot jo kaže naše razmišljanje. Zlasti so razčlenjene posamezne stilne podskupine in naloga slovenske stilistike je, da jih podrobno razišče. Tudi novi slovar ima več bogastva in nudi dosti več podatkov ter raznovrstnih opozoril, kot jih je mogoče omeniti v takšnem orisu. Vendar upam, da je razmišljanje vsaj opozorilo na pomembno dejstvo: v zadnjem času se je znanje o slovenskem knjižnem jeziku toliko poglobilo, število pripomočkov, v katerih je jezik podrobno razčlenjen, pa toliko pomnožilo, da je vsakemu zavestnemu uporabniku knjižnega jezika omogočeno, da si potem, ko si jasno določi vsebino svojega sporočanja, odbere jezikovna sredstva, ki bodo stilno najbolj ustrezala namenu njegovega sporočila. In med take pripomočke sodi v prvi vrsti Slovar slovenskega knjižnega jezika.

Božena Orožen

Gimnazija v Celju

POUČNI IZLET V TRI DOLINE: SAVINJSKO, ŠALEŠKO IN ZADREČKO

(Celje—Petrovče—Žalec—Šempeter—Polzela—Andraž—Velenje—Šoštanj—Letuš—Mozirje—Nazarje—Rečica ob Savinji—Ljubno—Luče—Solčava—Radmirje—Gornji grad—Nazarje—Braslovče—Vransko—Latkova vas—Prebold—Griže—Celje)

1

Naše področje spada med najstarejša naseljena področja Slovenije. To izpričujejo najdbe iz paleolitika v Potočki zijalki na Olševi, Mornovi zijalki pri Šoštanju in Špehovki blizu Velenja. Druge najdbe govorijo o ilirskih in keltskih naselbinah (Hum nad Grižami, Šešče pri Grižah, Drešinja vas blizu Petrovč). Predromanskega izvora so verjetno tudi imena nekaterih rek, kot domneva France Bezljaj za Savinjo in Dreto (Slovenska vodna imena, 1961). Velik razvoj je doživela pokrajina za Rimljanov, posebno v 2. stoletju. Iz tega časa so od številnih najdb zlasti pomembni nagrobniki bogatih Celjanov v Šempetru. V srednjem veku je posebno po obrobju zrastle veliko gradov; z enega od njih, Žovneka nad Braslovčami, je izšel rod celjskih grofov. — V 19. stoletju, času narodnostnih spopadov, so imeli vsi trgi v Spodnji in Gornji Savinjski dolini izrazito slovenski

značaj, medtem ko sta oba glavna kraja v Šaleški dolini — Šoštanj in Velenje — bila narodnostno manj odporna. — Med drugo vojno je bilo tod živahno narodnoosvobodilno gibanje. Partizani so se zadrževali po obrobni hribih in od tod napadali nemške postojanke v dolini (prvi je bil na vrsti Šoštanj — oktobra 1941. leta). Že poleti 1941 sta tu delovali Savinjska in Šaleško-mislinjska četa, ki sta jeseni tega leta prešli v sestav I. štajerskega bataljona. Njegovo središče je bilo na gozdnati planoti Dobrovlje, kjer so bili boji z Nemci 1941. in 1942. leta. Po severnem obrobju našega območja se je februarja 1944 prebijala XIV. divizija in bojevala tod hude boje z Nemci (Paški Kozjak, Graška gora, Kamen). Istega leta je bilo v Gornji Savinjski dolini več mesecev osvobojeno ozemlje.

V gospodarskem pogledu je to področje zelo razvito. Spodnja Savinjska dolina živi od industrije in hmeljarstva, Gornja in Zadrečka dolina od gozdov in predelovanja lesa ter v zadnjem času deloma od turizma, Šaleška od rudarstva in industrije.

Govorica tega območja pripada savinjskemu narečju. Refleks za nekdanji *ě* je *e*, (v osrednji štajersčini *eĭ*), za dolgi *o* pa *ô* (v osrednji štajersčini *ou*). V spodnjem delu Savinjske doline se savinjsko narečje prepleta z osrednjim štajerskim, po zasavskem hribovju se vanj razširjajo nekatere gorenjske poteze, v del Gornje Savinjske doline in del Šaleške sega vpliv podjunskega narečja, posebno »štekanje«, pridevanje prislova *še*, *š* h kazalnim zaimkom in prislovom *ta*, *tam* (štale-tale).

Iz naštetih dolin je od prosvetljenstva dalje izšlo več kulturnih delavcev, tudi leposlovcev, pri njih zdaj pa zdaj zaživi tudi življenje domačih ljudi ali pokrajina, vendar ne tako celostno in prepričljivo, da bi lahko govorili o pravem pisatelju te pokrajine (deloma izjema je »savinjski« pisatelj Janko Kač). Zato tudi zapisek tržaškega pisatelja Alojza Rebule: »... kakšen človek mora neki tu živeti? Kako da že nima svojega velikega umetnika? Saj bi moral biti Slovenec, ki je rojen na tem našem Kanaanu, po duši gospod« (Gorje zelenemu drevesu, 1971, str. 101).

Prva vas v Savinjski dolini ob glavni cesti je *Leveč*. Na hiši sredi vasi ob desni strani je plošča esejistu in kritiku Herbertu Grünu, vzdana v spomin na njegovo tragično smrt 1961. leta. Onkraj ceste se je namreč pri prometni nesreči smrtno ponesrečil.

Središče *Petrovč* je ob cesti, ki pelje v Zabukovico. »V zelenem objemu hmeljskih vrtov // naša vas ko pisan prt,« je zapel rojak France Onič (Luči ob obali, 1959). — Tu je baročna, prvotno pa gotska cerkev, zgrajena za celjskih grofov. Pred cerkvijo so t. i. »petrovški križi« — Kalvarija, delo Vida Königerja, vodilnega štajerskega kiparja druge polovice 18. stoletja. Njegov je tudi glavni oltar. Marijin kip v njem je povezan z legendo o baronu Migliu, lastniku graščine Novo Celje. Ta se je bil zaobljubil Mariji, da se ne bo nikoli oženil, in ji je podaril prstan. Kasneje je hotel obljubo razdreti in sneti prstan, a prst na Marijinem kipu se je skrčil. Baronov grob je pod presbiterijem, na njem pa vsebina te zgodbe. Legenda je dala osnovo za obsežno, a psihološko in jezikovno primitivno epsko pesem Petrovska Mati Božja (1885) samouka Iskrača Frankolskega. — V cerkvi je pokopana Fany Hausmanova (1819—1853), prva slovenska pesnica. V Petrovčah je preživela konec svojega kratkega življenja.

Oglasila se je ob pomladi narodov, v svojih pesmih pa pokazala resnično občutje otožnosti in bolečine. — V Petrovčah se je rodil pesnik France Onič (1901). V nekaterih pesmih iz zbirke Luči na obali in Iz vrtov ljubezni se rahlo oglašča podoba domače doline (posebno v Posvetilu zbirke Iz vrtov ljubezni, 1963).

Med Petrovčami in Žalcem je nekaj sto metrov južno od ceste graščina Novo Celje (zdaj dom onemoglih). Ime je dobila glede na celjski grad. Sezidati jo je dal grof Gaissruck v 18. stol. po daljnem vzoru na Schönbrunn. Umetnostni zgodovinar meni, da je najlepša stavba Spodnje Savinjske doline in ena najlepših baročnih stavb na Slovenskem sploh. Pred vhodom sta tu kipa Samsona in Herkula, v glavni dvorani podobe nekdanjih lastnikov, medtem ko so baročne kipe s stopnišča prepeljali v Ljubljano. Nekaj časa je bil lastnik graščine oče pesnice Fany Hausmanove in tu je živel, dokler ni oče zaradi lahkomiselnosti prišel v ječo.

Na jugu obrobja dolino Zasavsko hribovje s strmim Gozdnikom. Bajka pripoveduje o vilah na Gozdniku, ki niso nič storile tistemu, ki jih je samo opazoval, maščevali pa so se drvarju, ker se je s sekiro spravil nad njihova drevesa. Bajko je že 1847. leta objavil v nemščini Dunder-Novostraszky, in to v knjigi Stiriens Eden. V istem slavospevu lepotam Savinjske doline je tudi pripovedka o baronu Migliu.

Tik pred Žalcem je pokopališče. Levo od vhoda je grob skladatelja Rista Savina z doprsnim kipom kiparja H. Salezina. Ob desnem zidu počiva nekdanji šolski upravitelj v Žalcu Rajko Vrečer, čigar knjiga Savinjska dolina (1930) je važen vir za spoznavanje zgodovine tega območja.

Žalec je dobil trške pravice še pred Celjem, 1265. leta. Danes je središče savinjskega hmeljarstva, starega okoli sto let. Na hmeljarsko tradicijo opozarja v središču (Šlandrov trg 33) spominska plošča Janezu Hausenbichlerju, kmetovalcu in županu, »očetu savinjskega hmeljarstva«. Mož je dobil hmeljske sadike od oskrbnika novoceljske graščine Josipa Bilgerja in napravil v Žalcu prvi nasad. Napisal je tudi brošuro Navod o hmeljariji. — Trg je imel kaj živahno vlogo v obdobju reformacije. Protestantje so imeli verske obrede na Frengi, v sedanji Zotlovi kovačnici, nato so deželni stanovi postavili molilnico v Govčah, severno od Žalca (ob cesti proti Pirešici); bila je najpomembnejša protestantska cerkev na Slovenskem. Tu sta stanovala pridigarja Jurij Maček in Ivan Weidinger (izvod Dalmatinove Biblije z njegovim podpisom hrani celjska študijska knjižnica). Služba božja je bila deloma tudi slovenska. O molilnici ni več nobenega sledu, ker jo je dala razstreliti protireformacijska komisija (glej pesem A. Aškerc Golška legenda v zbirki Mučeniki, 1906). Protestantje so ustanovili tudi najstarejšo žalsko šolo; bila je v omenjeni Zotlovi kovačnici. — Krajši čas je bil v Žalcu za župnika Polidor de Montagnana, lahkoživi Italijan, nasprotnik protestantov, ki ga je kasneje ožigosal Trubar kot Polidorja Mrčenika v Ta prvem psalmu ž nega trijemi izlagami (1579). — Pod Avstrijo je bil Žalec narodno zaveden trg. Tako je bil tu 1868. leta ljudski tabor, ki se ga je udeležilo 15 tisoč ljudi. — V trgu se je rodil kot sin krznarja pisatelj, kritik in gospodarstvenik Ferdo Kočever-Žavčanin (1833—1878), pisec znane povesti Mlinarjev Janez in za svoj čas pomembne gospodarske knjige Kupčija in obrtnija. — V stari trški hiši (Šlandrov trg 25) se je rodil skladatelj Risto Savin s pravim imenom Friderik Širca (1859—1948, na

hiši je spominska plošča), kakor Podlimbarski in Maister avstroogrski oficir in hkrati narodnjak. Zložil je opere Lepa Vida (po Jurčičevem romanu), Matija Gubec in Gosposvetski sen, balet Čajna punčka in uglasbil nekatere Aškerčeve, Gregorčičeve in Župančičeve pesmi (med njimi Aškerčevo Mi vstajamo).

Pri novejši župni cerkvi (z Bergantovim sv. Miklavžem v glavnem oltarju) je še stolp, ostanek tabora, ki je obkrožal staro cerkev. Tu je zadnjih trideset let kot duhovnik živel in umrl Pohlinov sodobnik Anton Breznik, pisec Večne pratike, prve gospodarske pratike v slovenščini. — V Žalcu slušbuje danes pisatelj Dane Debič iz bližnjega Vrbja (1927). Njegov roman Brez milosti (1955) se v glavnem dogaja v Žalcu in okolici in slika čas od začetkov okupacije do osvoboditve. Na isto okolje je vezan tudi kasnejši psihološki roman o iztirjencu z naslovom Balada o modri svetlobi (1965), poln reminiscenc na požgani dom v Vrbju, ubito mater in v taborišču umrlega očeta. — Tukaj živi slednjič upokojena učiteljica pesnica Meta Rainer (1904), ki je v eni svojih pesmi označila Savinjsko dolino in značaj ljudi: »... brez čarov skrivnostnih, a brhka, prijetna, kipeča, bahata in — malce prevzetna« (Savinjska dolina, Savinjski zbornik. 1965). — Žalec je prizorišče delovanja korporala Huša, ki je tu med prvo svetovno vojno dajal prvo vojaško vzgojo mladim fantom, dotlej dijakom celjske gimnazije, kot humoriistično pripoveduje Fran Roš v knjigi Korporal Huš in druge zgodbe, 1971.

Ob koncu Žalca se na desno odcepi cesta v Gotovlje, rojstno vas naravoslovca Martina Cilenška (1848—1936), pisca botaničnih spisov (Naše škodljive rastline v podobi in besedi) in potopisov. Narodno blago iz okolice domače vasi je zbral v spisu Kaj pripovedujejo ob Ložnici (LZ 1887). Med drugimi sta tu pripovedki, ki ju srečamo podobno obdelani v Aškerčevem Mejniku in Godčevi baladi. Prva naj bi se bila zgodila pri kapelici med Gotovljami in Šempetrom, druga pa nekje blizu Pirešice severno od Gotovelj.

Približujemo se Šempetru, kjer je za Rimljanov bila važna postojanka. Tik pred naseljem na levi strani so temelji rimskega pokopališča za preprostejše ljudi, to morebiti sega že v ilirsko dobo. Sredi vasi za cerkvijo (v njej je Marijin kip iz zač. 14. stol., ki je bil na razstavi jugoslovanske umetnosti v Parizu) pa je pokopališče nekdanjih mogočnikov iz Celeie v 2. stol. Ti so v sedanjem Šempetru imeli poletna bivališča. Nekateri reliefi na ohranjenih nagrobnih spomenikih prikazujejo mitološke motive, znane tudi iz grške literature (npr. trije prizori o Ifigeniji).

Ko pri Ločici presekamo savinjsko železnico, se vozimo nekako po ozemlju velikega rimskega vojaškega tabora. Uredili so si ga zaradi napada Germanov, da bi zapirali pot k trojanskemu sedlu.

Na rahli vzpetini sredi Polzele je grad, nekoč komanda malteškega viteškega reda; ustanovljena je bila v 14. stol., obstajala pa je do druge polovice 18. stoletja. Po prizadevanjih tega reda so na hribu Dobriču sezidali romansko cerkev in po njej se zdaj hrib imenuje Gora Oljka. Zaradi baročne cerkve z dvema zvonikoma je najznačilnejša točka tega dela Savinjske doline. Glavni oltar (Zadnja večerja) je delo kiparja Ferdinanda Galla, Italijana, ki je živel in delal v Celju, oltarno podobo pa je naslikal F. Bergant. O cerkvi na Gori Oljki je nastala legenda, ki jo je opisal Janko Kač v zgodbi Ukradeni svetnik (Pisane zgodbe, 1934). Pripoveduje, da so na gori pokopali nekdanjega pastirja, sv. Deodata, ubitega

v boju z neverniki. Ljudje so začeli sem romati. Zavistni vaščani iz Šentandraža pod goro so ga ukradli. Morali so ga vrniti, zdaj pa so ga vzeli Polzelčani v svojo cerkev, a romarjev s tem niso privabili.

Nekoliko stran od ceste Polzela—Velenje je nekdanji samostan *Novi klošter*. Leta 1635 so se uprli podložniki in prišli v samostan: to je snov Aškerčeve pesmi *Legenda o Novem kloštru* (zbirka *Mučeniki*, 1906).

Andraž leži pod Goro Oljko nekoliko nad cesto. V njem je preživel zgodnjo mladost Vladimir Levstik. Njegov oče, učitelj in znan sadjar, je bil namreč premeščen sem iz Šmihela nad Mozirjem. Levstikovo najboljše delo, narodnosposbudni roman *Gadje gnezdo* (LZ 1918), se godi v Savinjski dolini, lik glavne junakinje *Kastelke* nosi nekatere poteze pisateljeve matere. V *Andražu* in dolinici ob Ložnici se dogaja Levstikova svojevrstna povest *Rdeči volk* in *Minehaha* (LZ 1924), parodija na indijanarice, sicer pa vzgojna povest o profesorju, ki reši svojega nečaka, kmečkega dijaka, pred prezgodnjimi ljubezenskimi blodnjami. Hkrati je to tudi obsodba prikrite lahkoživosti mestnih gospa. V delu je kaj nazoren oris okolja, »kmečkega zatišja v savinjskem sredogorju«. Potok Ložnica se v »indijanerici« imenuje *Misisipi*.

Ko se cesta dvigne nad Ložnico, se pokažejo ob odcepu stranske ceste *Arnache*, rojstna vas jezikoslovca Karla Oštirja (1888). Danes tu živi kmečka pesnica *Marija Jelen-Brenčič*.

Tik pod gradom nas cesta pripelje v *Velenje*, in to v sredo nekdanjega trga, sedaj imenovano *Staro Velenje*. Odpre se Šaleška dolina. Sredi prejšnjega stoletja jo je kot »škalsko dolino« povelical Franc Ropotar, velenjski rihtar in župan (okoli leta 1848). — V davno preteklost doline, ki jo je nekoč zalivalo jezero, sega povest rojaka, sina grajskega oskrbnika, *Gustava Šiliha*, *Nekoč* je bilo jezero (1921). — Na severovzhodu zapira Šaleško dolino *Paški Kozjak*. V mrazu in snegu februarja 1944 se je skušala od tod prebiti na Pohorje XIV. divizija, a se je to posrečilo le enemu njenemu delu. Druge so silovito napadli Nemci. *Stane Terčak* piše, da je takrat nastal rek: »Kar na *Paški Kozjak*, če hočeš biti obkolen.« (Živi zid, 1952, poglavje *Na strminah Paškega Kozjaka*. *Miško Kranjec* govori o teh dogodkih v romanu *Za svetlimi obzorji*, *Bele* so vse poti, poglavje *Razbiti lonec*). — Na gričevnatem svetu onkraj ceste, ki pelje proti *Dravogradu*, je starejše poslopje, nekoč gosposkega videza. To hišo je *Gustav Šilih* imenoval *Beli dvor* in okoli njega spletel mladinski roman z enakim naslovom (1938). Začetek romana sega v prva leta 20. stoletja, konec v čas po prvi vojni. V romanu je več opisov okolja, *Velenja* in okolice. *Velenje* imenuje *Zalesje*, razvaline gradu *Šaleka*, kjer tudi poteka precejšen del zgodbe, pa *Gradišče*. Z delom hoče vzgajati mladega človeka v delavnem, podjetnem življenju, hkrati pa utrjevati v njem narodno zavest. — K *Staremu Velenju* spada tudi nekoliko odmaknjena železniška postaja. Tu je od 1893—1895 služboval *Ivan Resman*, narodnjak in pesnik (*Moja deca*, 1901). Iz *Velenja* je odšel v *Zalog*, kjer se je seznanil s *Kettejem* in postal njegov mecen.

Mimo parka z moderno skulpturo *Cirila Cesarja* — Manifest pridemo do velenjskega jezera v vdolbini, kjer so se pogreznili tla nad rudnikom. Severozahodno nad njim je nekoč stala cerkev v *Škalah* z župniščem — ena od treh najstarejših prafar na Slovenskem. Obe poslopji sta se ugreznili in podrli z delom vasi

vred. Tu je bila zadnja kazenska postaja kaplana Antona Aškerca (1894—1898). Od tod je tudi neposredno opazoval rudarsko življenje, zvedel za nesrečo, ki se je pripetila leto dni poprej, in se sam spustil v rudnik. Tako je nastala Delavčeva pesem o premogu. V škalskih letih je med drugim napisal še pesmi Moja muza, Jaz, Božična pesem siromakova, takrat so izšle Lirske in epske poezije (1806). Sicer pa je bil za Aškerca to čas konfliktov s škofom, a tudi z verniki zaradi prehitrega maševanja. — Iz Škal je bil doma Jožef Kranjc (1821—1875), ugleden evropski pravni teoretik 19. stoletja.

Mimo Škal pelje cesta v hribovsko vas Plešivec. V njem je učila Cankarjeva mladostna ljubezen Ana Lušinova, por. Bregant. Bolna je prišla k njej sestra Minka in tu umrla 1906. leta, štiri leta za njo pa je umrla še Ana. Ob levem pokopališkem zidu mrtvašnice je grob obeh sester. Minkin nagrobnik, na katerem je del napisal še komaj viden, prikriva manjša plošča Anici-Nuši s Cankarjevimi besedami: »Tiho zdaj v grobu spi tvoja in moja vesela mladost.« — Plešivec je dal zavetje XIV. diviziji, ko se je skrajno izčrpana prebila s Paškega Kozjaka. Nad Plešivcem je Graška gora — gora jurišev — prizorišče hudega boja z Nemci 1944. V Boj je morala poseči tudi kulturniška skupina in tu je padel Kajuhov tovariš kipar Belač (o tem piše Stane Terčak v Živem zidu in Miško Kranjec v delu Za svetlimi obzorji, Bele so vse poti, poglavji Gora miru in Gora jurišev).

Tik pred Šoštanjem je Družmirje s šoštanjsko farno cerkvijo sv. Mihaela. Pri njej so kot kaplani službovali trije kulturni delavci: Blaž Kocen, kasnejši kartograf (1847—1849), Andrej Fekonja (1878—1881), literarni zgodovinar, ki je pisal o ilirizmu, orisal življenje Turnograjske, Slomška in Pohlina (ta je v Šoštanju živel še tudi kasneje kot upokojenec) ter dr. Anton Medved (1889—1890), sloveč govornik, pisec knjige o Slomšku ter priložnostni pesnik (ne smemo ga zamenjevati s pesnikom in dramatikom Antonom Medvedom). Na pokopališču onkraj ceste je pokopan dolgoletni šoštanjski učitelj Peter Musi z Vranskega (1794—1872), pisec knjige za nedeljske šole, čebelar in sadjar ter učitelj Josipa Vošnjaka. Na mrtvašnici je plošča, ki so mu jo dali vzdati njegovi učenci ob 50-letnici smrti. — Na tem delu pokopališča je pokopan tudi Karel Destovnik-Kajuh. Njegove telesne ostanke so po osvoboditvi prepeljali iz Zavodenj. Nagrobni spomenik, Kajuhov doprni kip je delo Marjana Keršiča. — Pokopališče s cerkvijo vred čaka enaka usoda kot Škale — žrtvovali ju bodo rudniku.

Šoštanj leži na obeh straneh Pake in železniške proge pod razvalinami Pustega grada, ki ga je porušil Jan Vitovec v bojih za celjsko dediščino. V predvojnih in prvih povojnih letih je bil središče Šaleške doline, kasneje pa je njegovo vlogo prevzelo Velenje. — Na sedanjem hotelu (nekoč kinu) spominja plošča z reliefom (delo kiparja Ivana Napotnika), da se je tu 1922. leta rodil Karel Destovnik-Kajuh. Ob hotelu je njegov spomenik, delo Marjana Keršiča (enak odlika je v Celju). Na stopnišču in hodnikih I. osnovne šole je t. i. Napotnikova galerija, zbirka del raznih umetnikov. Ime je dobila po kiparju Ivanu Napotniku (1888—1960), ki je od 1941. leta živel v Šoštanju. Velja za našega najboljšega oblikovalca lesa, mojstra drobne plastike, ki izžareva zdravje, moč in življenjsko vedrino. Pred II. osnovno šolo je doprni spomenik Ivana Hribernika (kipar Ciril Cesar), ravnatelja meščanske šole, ki je bila v tem posloppju, in lokalnega zgodovinarja. V šoli je Kajuhova spominska soba, ki v besedah in slikah ponazarja pesnikovo življenje in delo. Ob Paki je usnjarna. Domislimo se mladosloven-

skega politika, pisatelja in dramatika Josipa Vošnjaka (1834—1911) in njegovega brata Mihaela, politika in gospodarstvenika, ki sta se rodila kot sinova usnarja. Ob njunem rojstvu pa sedanjega tovarniškega poslopja še ni bilo. Josip Vošnjak opisuje v prvem delu Spominov svojo mladost v trgu in trške razmere. Šoštanj je imel dokaj nemški značaj, šola je bila nemška, pri Vošnjakovih so govorili nemško, a se niso imeli ne za Nemce ne za Slovence. Pisatelj pravi, da se do 1848. leta za narodnost sploh nihče ni zmenil. V trgu je Josip začel tudi zdravniško prakso. — Kot usnar je 55 let delal Kajuhov stari oče po očetovi strani. Nanj se nanaša pesem Moj ded. Slika ga kot mirnega človeka, ki pa mu ob vinu vzkipi kri, da bi ubil tovarnarja. V usnjarni je nekaj časa delal tudi Kajuhov oče; o njem poje pesem Moj oče. S Šoštanjem sta povezani še dve zgodnji Kajuhovi pesmi: Moj stric (o materinem bratu, ki je imel v Šoštanju urarsko delavnico, pa je — po pesmi — v pijači iskal izhoda iz življenjske bolečine) in Nora Štefa (o domačinki, ki se ji je omračil um). — Onkraj usnjarne na desnem bregu Pake je rojstna hiša pisatelja Davorina Ravljena (1898—1965). V Šoštanju se začelja dejanje njegovega romana Mrtvi ognjenik (1944). Roman razodeva nekatere sorodnosti s Tavčarjevim Cvetjem v jeseni (ljubezen izobraženca do kmečkega dekleta, ki naj ga prerodi). Iz Šoštanja je končno doma dramatik in dramaturg Janez Žmavc (1924).

Iz Šoštanja pelje cesta v Črno na Koroškem. Ob njej je hribovska vas Z a v o d - n j e. V okolici te vasi so preživljali borci XIV. divizije ponovno težke ure. Dramatično situacijo slika Kranjec v nekaj poglavjih že omenjenega romana (Jutro pustnega torka ali En milijon nas je in nekaj manj, Smrti ples na pustni torek zjutraj ali En milijon nas je in nekaj manj, Na mrtvi straži, Pustni večer 1944 ali Samo en milijon nas je še). Po Kranjcu sledimo najhujšim trenutkom: Od Šoštanja vozijo kamioni nemške vojske. Partizani so skoraj brez municije, potrebni so prostovoljci — partijci, da bi zadržali sovražnika. Na mrtvi straži ostane šestnajst prostovoljcev. Med njimi sta kmečka fanta Tone in Janez, dva junaka romana. Tone nažene prijatelja, naj se reši. Sam se bori. Zadnja granata je namenjena njemu. — Kajuh bi šel rad domov, preoblečen v kmečko obleko. Razočaran je nad svojo Štajersko. »Hladni so postali ti njegovi ljudje, hladni ko zima... tuji, malodušni, ubiti.« V njem se budi vprašanje: »Kje si, Štajerska, moja Štajerska? Kaj je s teboj?« — S pokopališča se vidi med drevjem na zahodu streha Žlebnikove domačije. Tu je padel Karel Destovnik-Kajuh (glej roman Miška Kranjca, tudi Terčakov Živi zid, str. 119—134). Najprej so ga pokopali za Žlebnikovo hišo, nato v skupen grob pri cerkvi v Zavodnjah, nov. 1945 so ga prepeljali na šoštanjsko pokopališče v Družmirju. — Na samotni kmetiji v Zavodnju se je rodil kipar Ivan Napotnik, tu je bilo dolga leta po študiju, do 1941, njegovo domovanje in atelje.

Tik preden se s sotesko ob Paki, imenovano Penk, zapre Šaleška dolina, se odcepi stranska cesta ob florijanskem potoku, svet, ki ga lahko zasledimo v že omenjenem romanu Davorina Ravljena Mrtvi ognjenik. Cesta se začelja vzpenjati proti B e l i m v o d a m : sončne Bele vode, ki jih je opisal Prežihov Voranc v potopisu Od Kotelj do Belih vod (1945): »Rasli smo pod vznožjem Uršlje gore na njeni nicinski strani, Bele vode pa so bile nekje na drugi strani Uršlje gore, na njeni sončni strani, kjer se razprostira s sončnimi žarki prepredena pokrajina, lepa, svetla in topla. In s hrepenenjem nicinskih ljudi po soncu, po svetlobi sem že od prvega spomina hrepenel po teh Belih vodah.« — Pred šolo je doprsni

kip Karla Destovnika-Kajuha (kipar Marjan Keršič). — Jugovzhodno nad vasjo se dviga Sveti križ, sloveča božja pot, lepo vidna iz Šaleške in Gornje Savinjske doline, tudi cilj koroških romarjev, s katerimi je kot otrok šel Voranc, kot pripoveduje v omenjenem potopisu. Tu sta dve cerkvi in t. i. svete stopnice. Večjo od cerkva je posvetil škof Slomšek. O svetih stopnicah pripoveduje Prežihov Voranc legendo z rahlim socialnim pridihom, češ da so vrata priškrnila lesnega trgovca in se ni mogel rešiti iz njih, ker je bil prevelik grešnik. Odtlej baje noben lesni trgovec ne drsa za odpustki po svetih stopnicah. Nad strmino, ki se spušča proti savinjski strani, so posejani veliki leseni križi, ki so jih nekoč znosili romarji na hrbtih. Plastične slike Svetega križa, kakršen je bil zvečer in ponoči pred romanjem, je naslikal Ravljen v Mrtvem ognjeniku take, kot jih je doživel njegov junak Mirt (nekaka paralela k Erjavčevemu potopisu Eno noč na Kumu). — S Svetega križa se odpira pogled tudi na območje Smrekovca. Tu je bil doma (po romanu) Ravljenov kmet Artnik, zanimiv in močan lik, kmečki kralj kot Tavčarjev Presečnik, vendar z moralno temno preteklostjo in sedanostjo.

Pri Letušu smo spet v Savinjski dolini, na njenem prehodu iz Spodnje v Gornjo. Tam, kjer se dolina najbolj zoži, da imata nekaj časa prostor le Savinja in cesta, je Soteska. Ko je 1894. leta moral Aškerc oditi iz Mozirja v Velenje, so ga do tod spremljali domačini v kočijah.

V Ljubiji pred Mozirjem je na levi strani cerkvena sv. Miklavža. V njej so se pri vrnitvi ustavljali savinjski splavarji.

Tik pred Mozirjem pelje na desno cesta v Žekovec in Šmihel, ki leži na obronkih Golt. Tu se je rodil 1887. leta Vladimir Levstik kot sin učitelja. Sedanjega šolskega poslopja takrat še ni bilo, učili so v kmečki hiši v zgornjem delu vasi. Toda že enoletnega so ga starši vzeli v Andraž pri Polzeli. — Blizu Šmihela v smeri proti Sv. križu se je rodil Karel Vodovnik (1824—1884), ki je kot avstrijski oficir na nemškem Avstrijskem pisal nemške pesmi pod psevdonimom Siegenfeld. V večini je opeval domači kraj in Savinjo, obujal spomine na otroštvo. Zbirko njegovih pesmi je izdal dr. Anton Medved 1897. leta (Gedichte des Hauptmannes Carl Vodovnik Siegenfeld). Zelo mogoče je, da bi se bil mož razvil v slovenskega pesnika, ko ne bi bil zgubil stika s slovenščino.

(Se bo nadaljevalo)

Zapiski, ocene in poročila

FAKSIMILE STANIČEVIH PESMI ZA KMETE INO MLADE LJUDI

Faksimilirane izdaje starih tiskov in rokopisov strežejo dvojemu zanimanju, bibliofilskega in znanstvenemu. Založniki in knjigotržci računajo predvsem s prvim, ker so zbiralci knjižnih redkosti zanesljivi kupci. Ljubitelju literarnih in grafičnih starin

so namreč faksimilirane izdaje dobrodošel nadomestek, kadar si zaradi redkosti nikakor ne more pridobiti izvirnika. Vendar je knjiga na polici takšnega zbiralca pogosto mrtev kapital. Zato ima zanimanje strokovnjakov in znanstvenikov neko prednost

pred bibliofilskim. To strokovno zanimanje za faksimilirane izdaje izhaja iz prepričanja, da temeljito literarno ali kulturno zgodovinsko delo ne more mimo originalnih izdaj virov; ker pa so to pogosto težko dostopne, so več kot dobrodošli njihovi faksimili. Znanstvenik ima sicer pogosto na voljo posebne tekstološko pripravljene in komentirane izdaje starejše literature (Slovenci žal ne obilujemo z njimi), vendar še tako skrbno filološko obdelano besedilo in še tako temeljit opis ne more nadomestiti neposrednega vtisa, ki ga nudi izvirk ali njegov grafično veren posnetek. Ker torej menimo, da daje šele zanimanje strokovnjakov faksimiliranim izdajam starih tiskov, zlasti pa še rokopisov, pravi smisel, ne smemo takih izdaj zgolj pasivno sprejemati, marveč jim posvečati vso kritično pozornost.

Razveseljivo je, da slovenske založbe vse bolj načrtno skrbijo za tovrstne izdaje. Njihovih zaslug ne zmanjšuje dejstvo, da nove tiskarske tehnike omogočajo vedno bolj hiter in cenen prenos knjig in rokopisov na tiskarske matrice in od tod v nove naklade, kar dandanašnji izrabljajo založbe tudi pri ponatisih pravkar pošlih knjig. Tako so sicer že zgodovina napor, ki so spremljali prve slovenske faksimilirane izdaje pred zadnjo vojno (Brižinski spomeniki in zlasti prvi Trubarjev katekizem pri Akademski založbi v Ljubljani), vendar bi bilo kljub temu naivno misliti, da so zdaj faksimilirane izdaje zgolj mehanično opravilo brez tehničnih in strokovnih problemov. Prav tako ne smemo ocenjevati naših faksimiliranih izdaj v luči zunanjih založniških in knjigotržnih pobud, čeprav očitno tudi te obstajajo.

Pobudo za tovrstno založniško dejavnost v povojnem času je dala Cankarjeva založba oziroma njen antikvarist Štefan Tausig. Od leta 1957, odkar ta založba s krajšimi časovnimi presledki zalaga faksimilirane izdaje starih tiskov, je pri nji izšlo že kakšnih trideset knjižic in grafičnih listov. Gre za publikacije manjšega obsega, vendar so med njimi pomembne in težko dostopne knjižice. Težišče je bilo doslej na Trubarjevih delih, od katerih sta najbolj pomembna posnetka drobne publikacije Te prvi psalm žnega trijemi izlagami (1579 : 1957) in fragmentarno ohranjene prve Trubarjeve pesmarice Eni psalmi ... (1567 : 1967). Večina teh knjižic je opremljena s spremnimi študijami dobrih poznavalcev naše starejše književnosti, sprva Mirka Rupla, nato Branka Berčiča in Branka Reispa. Tako izbor tiskov kakor koncept spremnih besed kaže-

ta, da so te faksimilirane izdaje namenjene najširšemu krogu ljubiteljev naše starejše književnosti in redkih tiskov. Drugačnega značaja je načrtno usmerjana zbirka faksimiliranih izdaj naših najpomembnejših publikacij preteklih stoletij (doslej prednjačita Dalmatinova Biblija in Kranjska Čbelica) in rokopisov naših pesnikov (Prešeren, Gregorčič; dijaški list Vaje), ki jo pod naslovom Monumenta litterum slovenicarum izdaja Mladinska knjiga in urejuje zašlužni raziskovalec naše starejše književnosti Alfonz Gspan. Pri tej zbirki so strokovni literarnozgodovinski interesi vidno pred knjigotržkimi. Tako sta dve ljubljanski založbi zasnovali in uresničujeta dva tipa izdaj faksimilov starih slovenskih tiskov in rokopisov. Doslej se njun program skladno dopolnjuje in omogoča strokovnjaku kakor ljubitelju že kar bogat vpogled v sicer težko dostopne spomenike literarnega oblikovanja slovenske besede preteklih stoletij.

V lanskem letu se je v tovrstno založniško dejavnost začelo uspešno vključevati tudi Založništvo tržaškega tiska v Trstu in jo programsko razširilo na kulturno območje Slovenska Primorja. Najprej je izdalo faksimile vseh številok Slavjanskega rodoljuba, prvega slovenskega (in hrvaškega) časopisa v Trstu (1849), sledil pa je faksimile prve v Gorici natisnjene slovenske knjige. To so Valentina Staniča *Pesme za kmete ino mlade ljudi* (1822).^{*} Preden pa se lotimo pretresa te knjižice, ki je pravi predmet pričujočega kritičnega zapisa, moramo pozitivno poudariti še poseben namen, ki ga izpričujeja poleg zgoraj navedenih splošnih ciljev obe tržaški faksimilirani publikaciji, namreč ponovno oživiti priče kulturne (in posebej literarno oblikovalske) tradicije na narodnostno ogroženem slovenskem ozemlju; namen, ki je vreden vse pozornosti in podpore.

Tržaška faksimilirana izdaja Staničevih pesmi v svojem osrednjem delu uvaja novost v primeri s podobnimi ljubljanskimi. Faksimile Staničeve knjižice se vrsti samo na levih straneh, medtem ko na desnih teče vzporedno transkripcija tekstov v sedanjem črkopisu. Nečesa podobnega smo zlasti pogrešali pri faksimilirani izdaji Drabosnjakovih Parodij in satiričnih pesmi (Ljubljana 1966), kjer je tekst sodobnemu bralcu oddaljen v več stvareh: v jeziku, ki je komaj kaj takratnemu knjižnemu jeziku približno kostanjansko narečje, v načinu pisanja, ki

^{*} Valentin Stanič, *PESME SA Kmete ino mlade ljudi*. Uredil in spremno besedo napisal Filip Fischer. Trst 1971. Založništvo tržaškega tiska. 82 + (I) str.

ne loči prav dobro medbesednih mej in ki je nezanesljiv in nedosleden v interpunkciji, ter končno in ne v največji meri po starem črkopisu, bohoričici. Pri Staniču so naštetji pojavi razen zadnjega komaj opazni. Pravopisnih odklonov od takratne knjižne jezikovne norme sploh ni, ker je Stanič deloval povezano s sočasnimi književnimi pojavi na Kranjskem, torej s kulturnim središčem. Zato je transkripcija besedil v tem primeru dosti manj potrebna. Ker pa se je urednik in komentator izdaje Staničevih Pesmi za kmete ino mlade ljudi že namenil tekst transkribirati v sedanji črkopis, je škoda, da ni šel pri tem dlje oziroma da ni tekstov »prevedel« v sodobno slovenščino. Tako bi dosegel opravičljivo različenost med izvirnim in transkribiranim tekstom, saj bohoričica sama ni nepremostljiva ovira za današnjega bralca.

Veliko pomembnejša novost te izdaje v primeri s podobnimi ljubljanskimi so jezikovne opombe, dodane na zadnjih dveh straneh. Le-te razlagajo pomen narečnih besed in oblik, ki jih je Stanič uporabljal, pa tudi arhaizmov in germanizmov. Spremena beseda je zasnovana v standardu faksimiliranih izdaj Cankarjeve založbe, le da Fischer ne navaja ob koncu glavne literature o predmetu. Gre torej za kratko monografsko študijo o Staniču in njegovi knjižici pesmi, ki je zanesljiva in izčrpna v uporabi biografskih in bibliografskih dejstev, žal pa ne poskuša obogatiti poznavanja Staniča in njegove verzifikacije z novimi dognanji. To je obžalovati posebej, ker je Stanič še premalo raziskan, a zanimiv in pomemben pojav v starejšem slovenskem pesništvu. Njegove preproste in navidez neproblemske pesmi se namreč pri podrobnejšem opazovanju pokažejo kot dokaj zanimive ter vredne idejne in oblikovne interpretacije. Naj na koncu opozorim zgolj na en tehten problem, ki se vzbuja že ob Pesmih za kmete ino mlade ljudi.

Od štiriindvajsetih pesmi, kolikor jih knjižica vsebuje, jih je kar enaindvajset prevedenih iz Mildheimske pesmarice, nemškega pesemskega zbornika, ki ga je predvsem za kmečke bralce pripravil in izdal Rudolf Zacharias Becker 1799 in ki je doživel mnogo izdaj. Tudi te prevedene pesmi niso nezanimive za interpretacijo, saj bi bilo treba osvetliti kriterije izbora in način prevajanja. Da je prevajal iz omenjene pesmarice, priznava Stanič določno v drugi, razširjeni izdaji knjižice (II. pesme za kmete ino mlade ljudi, 1838), kjer navaja avtorje in mesto posameznih pesmi v Mildheimski pesmarici, pa tudi v obravnavani knjižici pove v

nagovoru na bralca, da so pesmi po večini prevedene iz nemščine. V drugi izdaji tudi navaja, da je Pesem za dež prositi spesnil sam 1821. leta. Izvirna je očitno tudi Pesem deklice, katera je v šolo hodila, ki je v drugo izdajo ni uvrstil, ker jo je že prej ponatisnil v Perstavku nekaterih cerkvenih in drugih pesem h molitvam in premišlovanjem za sveto leto 1826. Najzanimivejši problem pa vzbuja pesem Zemlja ni dolina solz, ki jo v drugi izdaji Pesmi za kmete ino mlade ljudi, pa tudi v drugih Staničevih pesemskih knjižicah kasnejšega časa zaman iščemo. Ne glede na to, ali je pesem izvirna, prirejena ali prevedena, nas presejati s polemičnim odklanjanjem predstave o svetu kot dolini solz (valis lacrimarum), ki ima svoj vir že v bibliji. Nasproti tej predstavi poudarja veselje, ki ga nudi človeku narava; ta je neprecenljiv dar, ki smo ga prejeli od Boga že na tem svetu. Torej namesto nekdanjega zanikanja tostranosti na račun onostranosti najdemo pri Staniču poudarjanje prve v njeni prvobitni in nepokvarjeni obliki. Še bolj kot ta pesem sama, ki ni, če izvzamemo polemičen začetek, nobena novost v slovenskem pesništvu, saj ima tradicijo vsaj že od Vodnikovega Vršaca, pa nas preseneti, da je Stanič v drugo izdajo zbirke ni sprejel in da je namesto nje na poudarjeno končno mesto postavil pesem, ki jo je po opombi sodeč zložil že leta 1805, popravil pa 1835. Pesem nosi naslov Življenje ino smert in se zateka k priljubljeni baročni temi o smrti in o ničnosti vsega posvetnega. Je izrazito nasprotje vodilne misli v prej prikazani pesmi. Če lahko za prvo Staničevo verzijo te pesmi domnevamo, da je nastala pod vplivom tradicije duhovnega pesništva, od katere je kmalu evoluiral v predromantično navduševanje za naravo, nas njena predelava iz leta 1835 in njeno poudarjeno mesto v zbirki iz 1838 silita k premišljevanju. Ali si Staničevo preusmeritev k tradicionalnim predstavam lahko preprosto razlagamo kot misel na bližnjo smrt? Stanič je takrat že prekoračil šestdeseto leto. Ali pa so posredi še kakšni drugi razlogi, izvirajoči iz dobe, okolja, berila? Stvari torej niso tako preproste, kakor se kažejo na prvi pogled oziroma ob površnem branju. In skromna pozornost, ki jo literarni zgodovinarji posvečajo Staniču kot pesniku, ni upravičena. Pač tudi v njem so živele ustvarjalne dileme in tudi osebno doživljanje je našlo pot v njegove pesmi.

Jože Koruza
Filozofska fakulteta v Ljubljani

Ob stopetindvajseti obletnici je Cankarjeva založba izdala faksimile prve izdaje Prešernovih Poezij in sicer tiste, ki jo je pesnik namenil svojim prijateljem, ker je v magistralu razviden akrostih Primicovi Julji. Zaključni sonet brez posvetila pa je objavljen v spremni besedi, ki jo je napisal Anton Slodnjak in v njej opozoril na spremembe, ki jih je zbirka doživela od zasnutka do končne oblike.

Na izdajo svojih pesmi je Prešeren prvič pomislil že l. 1836, vendar je moralo preteči še celih deset let, preden je zbirka zares izšla. V njej še zdaleč ni objavil vsega, kar je napisal; svoje začetne poskuse je sežgal, veliko je tudi popravil in spreminjal, nekaj pesmi pa je moral zaradi cenzure izločiti.

Prešernovo peniško delo obsega približno 150 ohranjenih pesmi, v Poezijah pa jih je objavil 79 in 21 epigramov. Približno tretjino vseh pesmi je napisal v Julijini dobi, med njimi 36 sonetov (kasneje te oblike ne srečamo več), Krst pri Savici, vrsto epigramov, gazele in izvirne nemške pesmi.

Notranja zgradba Poezij je do potankosti premišljena, vsaka podrobnost v njih temeljito pretehtana. Na to kažejo že razdelki in razvrstitve pesmi v njih. Na začetku Poezij je motto, ki ga je prej, natančneje leta 1838, objavil v Ilirskem listu pod naslovom Prosto srce. Kratke štiri vrstice so izdale njegovo notranjo stisko in osvetlile celotno zbirko, ki ima pet razdelkov.

Prvi — »Pesmi« — že z naslovom potrjuje zvezo z ljudsko péto pesmijo. Sem je uvrstil tudi pesmi, ki ju je posvetil V. Vodniku in A. Smoletu, pred njima pa bi moral stati Zdravljica, ki jo je zaradi cenzurnih posegov raje izločil, kakor da bi jo objavil v okrnjeni obliki. Tako je bila prvič objavljena šele po revolucionarnih dogodkih leta 1848. Ljubezen je osrednji motiv tudi v drugem razdelku. Med baladami in romancami je vrsta izpovednih (Prekop, Ribič, Neiztrohnjeno srce), ki jih štejemo med njegove najboljše pesmi, sem pa je uvrstil tudi mojstrsko prepesnitev Bürgerjeve Lenore. V »Različnih poezijah« so pesmi, ki jih ni mogel vključiti drugam. V tem razdelku je združil različne oblike, od antičnih do renesančnih, elegične, satirične in ljubezenske pesmi v najrazličnejših merah. Poleg drugih je tu objavil tudi žalostinko V spomin Matije Čopa, ki jo je zasnoval

ob deseti obletnici prijateljeve smrti in v kateri je skušal rešiti še eno metrično nalogo, ki se je zdela Čopu nerešljiva: pesem je namreč napisal v elegičnem distihu, ki je bil prvotno skladen z idealno shemo šestomera, v drugi različici, ki jo je objavil v Ilirskem listu, pa je že uporabil moderni šestomer. V »Različnih poezijah« je tudi pretresljivo Slovo od mladosti, ostra satira Nova pisarija, s katero je napovedal boj nabožno-poučnemu pisanju, in programsko izpovedna Glosa. Vseh Zabavljivih napisov ni mogel objaviti, ker je vmes posegla cenzorjeva roka. Ljubezensko izpoved in objektivno tematiko je združil v Gazelah v enkratno, neposnemljivo izpoved, in s tem obliko, ki jo je do popolnosti razvil perzijski pesnik Hafis v 14. stoletju, uveljavil tudi v našem slovstvu. V zadnjem razdelku so soneti. Vrh njegovega snovanja pa predstavlja Sonetni venec, v katerem je združil pereče nacionalno vprašanje z ljubezensko izpovedjo, socialno in kulturno problematiko, resignacijo nad možnostjo osebne sreče z vero v poslanstvo pesniške besede. Mojstrsko obliko je z akrostihom sklenil magistrale — »pesem trikrat peta«. V tem razdelku je še vrsta povenčnih sonetov in trije zabavljivi, v katerih je obsodil črkarsko pravdo (Al' prav se piše...), pretirano prevzemanje tujk (Ne bod'mo šalobarde! Moskvičanov) in v zadnjem (Apel podoba na ogled postavi) Kopitarjevo kritiko. Sledi jim sedem Sonetov nesreče, ki jih je napisal spomladi 1832 ter vanje izlil svojo osamljenost in občutek izkoreninjenosti. Pred Krstom, ki je potem na vrsti, je še sonet Matiju Čopu, kateremu je posvetil svoj ep. Napisal ga je, da bi lažje prebolel izgubo prijatelja in kot »lek ljubezni stari rani«; v sonetu se je izenačil s Črtomirjem, ki v sredo na zemlji ne verjame in ki ga lahko odreši šele smrt.

Cankarjeva založba se je potrudila, da je s faksimilirano izdajo, za katero so menda vevški papirničarji celo izdelali ustrezen papir, razveselila petične bibliofile: razkošen usnjen etui, kot kakšen tabernakelj, ter cena 200 novih dinarjev (20.000 SD) sodita v najlepšo omaro. — Navsezadnje je cenenih izdaj s temeljitimi komentarji za tiste, ki jih berejo, že dovolj; bil je že skrajni čas, da so Prešerna dobili tudi tisti, ki ga ne berejo, se pa spodobi, da ga imajo, kajpada v opremi, ki se jim je ni treba sramovati.

In vendar: mogoče bi si tudi kdo, ki Prešerna bere, želel tako imeniten faksimile, pa se težko odloči plačevati usnjeno škatlo — ali se ne bi dalo dobiti tudi samo tisto, kar je v škatli? Pa tudi moti: strašna razlika je med škatlo in broširano, nerazrezano knjigo v njej; ne samo lepotna, marveč razlika, ob kateri vstanejo človeku lasje pokonci; svojčas je meščan Prešerna zavračal, ker

ga ni razumel — ali bi ga danes kupoval brez usnjene škatle? Založbeni komercialisti bi najbrže odmajali z glavo, mi pa se nemudoma vprašamo: kakšen in kolikšen kulturni razvoj je doživela tista plast slovenstva, ki ji je nova izdaja namenjena? V zadnjih 125 letih namreč.

Alenka Logar-Pleško

POLJSKA MONOGRAFIJA O JUŽNOSLOVANSKIH KRAJEVNIH IMENIH S PRIPONO -ci

Avtor monografije* izhaja iz seminarja krakovskega imenoslovca W. Taszyckega in pri nas ni neznan. V šolskem letu 1965-66 je bil lektor za poljski jezik na filozofski fakulteti v Ljubljani, pozneje pa docent v Beogradu. V tem času je v Jeziku in slovstvu, v Analih beogradske filološke fakultete in v Filološkem pregledu objavil več razprav za imenoslovno tematiko. Po vrnitvi na Poljsko je Lubaš postal docent na novoustanovljeni šlezijijski univerzi v Katovicah.

O vprašanju krajevnih imen na -ci (-ovci, -evci, -avci, -inci) (Mačkovci, Beltinci, Martinovci, Trnovci, Odranci, ipd.) pri južnih Slovanih se je že precej pisalo; večkrat se je ob teh imenih ustavljal Petar Skok, delno pa so o njih razpravljali tudi Rospond, Bezljaj, Kolarič in dr. Za bolgarsko jezikovno ozemlje se Lubaš opira na izčrpno obravnavo J. Zaimova.

Isti tip krajevnih imen srečujemo pogosto tudi na Slovaškem, v zahodni Ukrajini in na belorusko-poljsko-ukrajinskem jezikovnem stičišču (prim. str. 9); če primerjamo zemljepisno razširjenost teh imen in pasove njihove pogostnosti v severnih jugoslovanskih območjih, se nam docela potrdi domneva Z. Stieberja (Zarys dialektologii języków zachodniosłowiańskich, 1956, str. 14, 21, 57), da je bila tvorba krajevnih imen na -ci najbolj produktivna pri panonskih Slovanih, zato šteje prav to potezo med najvidnejše dokaze za neposredno jezikovno povezanost Slovakov z južnimi Slovani.

W. Lubaš se je v svoji razpravi odločil za kompleksno in celovito obravnavo južnoslovanskih krajevnih imen na -ci. Zbral je

ustrezno historično in današnje jezikovno gradivo (okoli 2400 imen), ugotovil njihovo absolutno razširjenost in njihovo gostoto v odnosu do drugih imenskih tipov, posebno do tistih na -iči/-ići. Glavni vir za Slovenijo je bila avtorju Bezlajeva toponomastična zbirka, Kosovo rokopišno gradivo za historično-geografski slovar, Kosove izdaje urbarjev, razni leksikoni in druge zbirke krajevnih imen.

Bogato sodobno in historično gradivo daje avtorju dovolj možnosti tudi za teoretična razglabljanja o vprašanjih imenoslovja sploh; zlasti si prizadeva, da bi izluščil tiste posebnosti lastnih imen (še posebej krajevnih), s katerimi se le-ta ločujejo od občnih. Sprejema načelo, ki se je v leksikologiji že uveljavilo, da pomeni občno ime vrsto »predmetov«, lastno ime pa posamični »predmet« z lastnostmi vrste. L. pripisuje precejšnjo pomembnost tudi dejstvu, da lastno ime uporablja navadno le ožji krog pripadnikov nekega jezika; seveda velja to bolj ali manj le za čas nastanka imen, pozneje pa važnejša imena prestopijo jezikovne meje.

Ko govori avtor o izvoru in besedotvorju izrazov, ki so postali krajevna imena na -ci (tudi z razširjeno pripono), ugotavlja, da je izhodišče imen tega tipa zmeraj le v etnonimih in patronimih (*Dobravci* so najprej prebivalci, ki živijo na *dobravi*, po njih pa se imenuje kraj; *Ivanovci* je skupina ljudi, ki izvira od *Ivana* in nato kraj, kjer le-ti prebivajo); v procesu toponimizacije občnih imen (ali drugih lastnih imen) torej ne moremo govoriti o besedotvorju krajevnih imen, pa tudi ne o »krajevnoimenskem« po-menu, ki ga je ime dobilo ob izpeljavi.

V poglavju o obliki krajevnih imen na -ci rešuje avtor zapleteno vprašanje prehaja-

* Władysław Lubaš, *Słowotwórstwo południowosłowiańskich nazw miejscowych z sufiksami -ci, -ovci, -inci* itp. Prace naukowe uniwersytetu śląskiego w Katowicach, nr. 22. Katowice 1971. Str. 202 + 2 karti.

nja oblike na *-ci* (imen. množ.) v obliko na *-ce* (Novakovci : Novakovce) in dokazuje, da gre za prehod im. množ. moških imen v im. edn. imen srednjega spola; doslej je namreč več avtorjev trdilo (Skok), da so oblike na *-ce* množinski tožilniki, ker se pač krajevna imena uporabljajo najpogostejše ob vprašanju *kam* (v Petrovce, v Mačkovce itd.). Lubaš zavrača tudi razlago Zamimova, ki misli, da gre pri makedonskih imenih na *-ce* za množinski mestnik, v katerem se je pod srbskim vplivom reducirala končni *-h*. L. spremlja proces prehajanja imen na *-ci* v imena na *-ce* ob primerjanju nasprotnega procesa pri imenih na *-(j)ane*, *-ěne*, *-are*. Na tabelah s statističnimi podatki po stoletjih so lepo razvidne razvojne tendence. Avtor pravilno poudarja, da nam historična morfologija občnih imen ne more v celoti pojasniti oblikovnih sprememb pri lastnih (krajevnih) imenih, ker so se leta od njih odtrgala in izolirala; zato so lahko kot oblikovne okamenine prešla med edninske samostalnike srednjega spola.

V osrednjih dveh poglavjih razvršča avtor krajevna imena na *-ci* (*ovci*, *-evci*, *inci*, *-avci*) po etnonimičnem in patronimičnem izvoru, ob vsakem imenu daje časovno in zemljepisno dokumentacijo in (če je mogoče) tudi etimološko razlago. Poglavji sta notranje zelo razčlenjeni, tako so npr. etnonimična krajevna imena razdeljena najprej na tri strukturne tipe, od teh pa še vsak na nekaj podtipov; v okviru takih podtipov so nanizana imena na *-ci* (in z razširjeno pripono) po stoletjih; kot »sodobna« šteje L. imena od začetka 19. stoletja dalje.

V treh (krajših) končnih poglavjih se L. ukvarja najprej s formalno oznako besedotvornih podstav, z glasovnimi alternacijami, ki nastajajo pri izpeljavi imen in z načini same izpeljave; ločuje štiri načine: polna sufiksacija, dezintegralna sufiksacija, paradigmatična izpeljava, sestavljenke. Medtem ko poznajo patronimična imena le polno sufiksacijo (*Filip-ovci*), le-ta pri etnonimičnih sicer prevladuje (*Trn-ovci*), vendar srečujemo pri njih tudi dezintegralno sufiksacijo (*Bister-ci* od *Bistrica*, z opustitvijo pripone *-ica*), paradigmatično (redko) izpeljavo (*Lepenci* od *Lepenac*) in sestavljenke (*Lizoperci*).

Eno najtežjih vprašanj v zvezi s krajevnimi imeni na *-ci* je določitev distribucije ne-

razširjene in razširjenih pripon (*-ci*, *-ovci*, *-evci*, *-inci*, *-avci*) in ugotavljanje razmerja do drugih pripon (*-(j)ane*, *-ěne*, *-are*, *iči/-iči/-ište*). Lubaš se je v veliki meri posrečilo izločiti tiste formalne in pomenske lastnosti podstave, ki so vplivale pri izbiri pripone. Posebno prepričljivi so tisti odstotki, ki se opazno oddaljujejo od drugih (npr. patronimična imena s pripono *-ovci*, prav tako podstave z dvema soglasnikoma, ki skoraj stoodstotno tvorijo imena na *-ovci*, *-inci*).

Med najzanimivejša poglavja moramo vsekakor prišteti poglavje o zemljepisni razširjenosti krajevnih imen na *-ci*. Pri ugotavljanju tkim. relativne geografije imen na *-ci* pride L. do sklepa, da so na jugoslovanskem jezikovnem ozemlju štirje izraziti gostotni pasovi glede krajevnih imen na *-ci* (od 30 % do skoraj 0 %; prim. zemljevid št. 1). V najbogatejši pas spadajo Pomurje, Slavonija in Baranja; drugo stopnjo gostote (bogato) sestavljajo: Srem, Banat, sev. Šumadija. Podonavje, sev. Bosna, jugovzh. Srbija, Makedonija; tretji (revni) pas obsega Medžimurje, Hrv. Zagorje, osrednje dele Hrvatske, Dalmacijo, vzh. Bosno in Hercegovino, Raško; četrta (najrevnejša) področja so v Črni gori in ob Timoku. K četrtemu pasu moramo nedvomno prišteti tudi Slovenijo (razen Slov. goric in Pomurja), čeprav ni jasno, zakaj je avtor to v tekstu opustil (prim. str. 162 in 167), medtem ko je na zemljevidu označeno.

Podobno ugotavlja avtor tudi zemljepisno razširjenost imen na *-ce*, zemljepisno opozicijo krajevnih imen na *-ci* (in z razširjeno pripono) in imen na *-iči/-iči/-ište*. Iz primerjave področij (glede gostote enega in drugega tipa imen) L. sklepa, da velika produktivnost enega tipa skoraj popolnoma izključuje tvorbo drugega. Precej drugačna je podoba glede gostote krajevnih imen na *-(j)ane*, *-ěne* in njihovega odnosa do gostote imen na *-ci*; pri tem gre za stare etnonimične tipe, ki so posejani po vsej Jugoslaviji in se njihovo število le ponekod dvigne nad število imen na *-ci*.

Lubaševa monografija je vseskozi zanesljiva, na bogato gradivo oprt prispevek južnoslovanskemu imenoslovju; škoda le, da svoje raziskave ni razširil preko državnih meja (Tržaško, Goriško, Slov. Benečija, Koroška).

Franc Jakopin
Filozofska fakulteta v Ljubljani

ZAKAJ NE PO SLOVENSKO?

Hkrati, ko se Slovenci vseh poklicev vneto učimo tujih jezikov, da bi lahko čim hitreje in bolje spremljali strokovni in znanstveni razvoj v svetu, ugotavljamo, da se tudi tujci iz leta v leto bolj zanimajo za naš jezik. Med tistimi, ki bi se radi naučili slovensko, so prav gotovo številčno najmočnejše zastopani angleško govoreči tujci, saj mednje lahko uvrstimo tudi potomce slovenskih izseljencev v Severni Ameriki in Avstraliji. Po krvi in imenu še skoraj pristni Slovenci, so prevzeli za sporazumevanje jezik novega okolja, ki je postal njihov »prvi jezik«, medtem ko je materinščina sprva ohranila, s časom pa vse bolj izgublja funkcijo sporazumevanja v ožjem, domačem krogu. Na te ljudi, katerih morebitno znanje slovenščine le redkokdaj presega stopnjo pasivnega, je mislila Slovenska izseljenska matica, ko se je odločila izdati učbenik slovenščine v angleškem jeziku. Avtor učbenika Jože Toporišič¹ pa je ta koncept še razširil in dobili smo knjigo, ki jo lahko s pridom uporabljajo tudi drugi tujci, od tistih, ki jih je življenje med nami prisililo, da se naučijo slovenščine, pa do onih, katerih nagibi za učenje so bolj zanimivi: želja po prevajanju, zanimanje za jezik ali književnost.

»Zakaj ne po slovensko« je v svoji osnovi učbenik za samouke in kot takega ga bomo tudi ocenili, čeprav bo verjetno še precej časa služil kot edini učbenik slovenščine tudi učencem z učiteljem. Opremljen je s šestimi ploščami, ki omogočajo samouke ne samo približno, ampak dokaj popolno priučitev slovenskemu glasovnemu sistemu ter besednemu in stavčnemu naglasu. Besedila posameznih lekcij berejo gledališki igralci ter televizijski in radijski napovedovalci, med njimi najdemo najbolj znana imena naših igralcev starejše in mlajše generacije (Stane Sever, Štefka Drolc, Boris Kralj, Bert Sotlar, Polde Bibič, Andrej Kurent, Majda Grbac itd.). Kvaliteta posnetkov na ploščah je odlična, posamezne lekcije na njih so ostro razmejene, kar omogoča nemoteno ponavljanje. Edini očitak zadeva interpretacijo tekstov, ki se zdi včasih nekoliko preveč gledališka, tu in tam v tem okviru celo zelo osebno pobarvana. Čeprav je vseskozi čutiti, da se igralci skušajo podrediti avtorju, ki jim hkrati nadmešča režiserja in lektorja, jim to ne uspe

vedno. To daje tekstom sicer svojevrsten mik, učencu-začetniku pa ne pomaga pri učenju, prej ga moti. V deželah, kjer se že vrsto let ukvarjajo s poučevanjem svojega jezika kot tujega, opravljajo delo spikerjev za to posebej izvežbani ljudje, ki so v prvi vrsti jezikovni učitelji, še dele potem pa — čeprav nikakor ne slabi — igralci. V naših, slovenskih, razmerah pa je bilo storjeno vse, kar je največ mogoče, zato zgornja pripomba niti najmanj ne more zmanjšati truda in uspeha avtorja, založnice in ne nazadnje izvajalcev.

Glavni del slovenskega jezikovnega tečaja za tujce pa je 272 strani obsegajoča knjiga z dobro izbranim naslovom »Zakaj ne po slovensko«. Za angleški podnaslov »Slovene by Direct Method« tega ne bi mogli reči, saj se zdi bolj poskus za vsako ceno pritegniti kupca kot označitev metode, na kateri je učbenik zasnovan. To metodo lahko označimo kot kombinacijo prvin direktne in slovnične metode ali z drugimi besedami kombinacijo sintagmatičnega in paradigmatičnega načina jezikovnega pouka. Za takšno, precej razširjeno kompromisno rešitev se avtorji odločajo bolj zaradi nezadostne raziskanosti strukture in sistema jezika kot zaradi neuspešnosti radikalne direktne metode, ki je izključevala vsakršno metajezikovno razlago. Njene moderne inačice, ki nastopajo pod različnimi imeni, namreč uspešno združujejo najnovejša jezikoslovna dognanja z dolgoletnimi praktičnimi izkušnjami jezikovnih pedagogov. Če hoče angleški naslov samo vključiti tudi spremni del knjige, plošče, bi se za to našla primernejša rešitev. Tak, kot je, pa enači uporabo avdiolingvalne tehnike z direktno metodo, kar je nedopustno. Uporaba avdiolingvalne tehnike je nujna, če se hoče kdo v drugojezičnem okolju aktivno naučiti nekega jezika, pa naj se ga uči po takšni ali drugačni metodi. Kot taka je torej bistven sestavni del direktne metode, vendar je ne določa. Nasprotno, direktna metoda (npr. avdiolingvalna metoda kot ena njenih modifikacij) je tista, ki določa, kakšna bo avdiolingvalna tehnika.

Lekcije — vseh je devetinsitrideset — so sestavljene iz krajšega akcentuiranega teksta, ki mu sledi prevod, slovnice, slovarja in vaj. Teksti so izbrani tako, da vsak od njih obravnava določeno življenjsko situacijo, ki v glavnem določa in omejuje besedje posamezne lekcije (Na pošto, Kavarna, Frizer, V hotelu, Stanovanje, V avtobusu itd.). Takemu načinu jezikovnega pouka, dokonč-

¹ Zakaj ne po slovensko. Slovene by Direct Method. (Ljubljana), Slovenska izseljenska matica, [1969]. 272 str. + 6 gramofonskih plošč. Knjiga samo broširana, plošče v plastičnem etuiju. Cena: samo knjiga 108 din, knjiga in plošče 198 din.

no ga je izdelala Berlitzova šola, očitajo moderni teoretiki predvsem neekonomičnost, precejevanje vloge besedja in zame-marjanje zaprtih jezikovnih struktur (pre-majhna generativnost uporabljenih struk-tur, neupoštevanje komutacijskega princi-pa, to je zamenljivosti posameznih členov neke strukture), ki igrajo pri učenju tujega jezika izredno važno vlogo. Zaradi popolne ali delne strukturalne in statistične neobde-lanosti precejšnjega števila jezikov — med-nje spada tudi slovenščina — so sestav-ljalci praktičnih učbenikov ob teh očitkih skoraj brez moči. Problem skušajo rešiti vsak po svoje, pri čemer je izbira in smo-trna razporeditev besednega in slovničnega gradiva odvisna predvsem od njihovega osebnega občutka za jezik. Za avtorja na-šega učbenika lahko rečemo, da je to tve-gano nalogo dobro opravil. Besedila lekcij uvajajo novo besedje (približno 40 besed v vsaki lekciji) in nove slovnične vzorce. Pri tem moramo poudariti, da je način raz-vrstitve in obdelava obširnega gradiva v knjigi pravo nasprotje togosti naših jezi-kovnih učbenikov² pretekle in polpretekle dobe. Načelo postopnosti osvajanja infor-macij je dovolj upoštevano. Število stavkov oziroma njihova dolžina se večata premo sorazmerno z zahtevnostjo teksta. V prvih lekcijah jih najdemo okrog sedem, pozneje niha njihovo število med 20 in 30. Prvim šestnajstim lekcijam je dodan še transkri-biran tekst. Sledi prevod v angleščino, ki naj bi samouku olajšal razumevanje slo-venskega besedila. Če upoštevamo, da je vsaki lekciji dodan izčrpen slovar, v kate-rem so besede razdeljene po besednih vr-stah, na koncu knjige pa je slovensko-an-gleški slovar vseh v knjigi uporabljenih besed, se zdi prevod celotnega besedila od-več. Čeprav je bil tak prevod dolgo neogi-ben sestavni del učbenikov za samouke, ga v njih zadnja leta vse redkeje srečujemo, večinoma je nadomeščen s prevodom teže razumljivih besednih zvez ob robu teksta samega. Posebno z metodičnega stališča ni priporočljiv, saj navaja učenca k preveliki lagodnosti in nesamostojnosti. Poleg tega vemo, da je vsak, še tako dober prevod, sa-mo približen posnetek izvirnika in veliko-krat samo ena od več možnih presaditev v tuj jezik. Bolje je tvegati napačen pre-vod, saj bo učenec besedo ob prvi podobni zvezi prav razumel in napako popravil, kot privzgojiti navado, da se bo krčevito okle-pal prevoda v knjigi. Preverjanje tega, ali je uporabnik besedilo prav razumel, pa je prav tako mogoče, seveda na drugem me-

stu, v vajah. Zato je nesprejemljiv avtorjev nasvet v uvodu (str. 4): The translation of the Slovene text into English can best be used for an exercise like this: translate the Slovene text into English yourself (and check yourself with the translation in the book), and then — and this will be harder — translate the English text back into Slo-vene (and again check yourself with the translation in the book).

Besedila lekcij — večinoma dialogi — so napisana v živahnem, neprisiljenem jeziku. Le izjemoma nas zmotijo nenavadne, redko rabljene besede ali besedne zveze, ki ne spadajo v učbenik za začetnike. Na str. 99 beremo: »Med liste papirja je dela indigo«. Tujcu bi veliko bolj ustregli, če bi upora-bili glagol dala. Tudi Slovincu nerazumljiv je tekst na strani 221: »Barbara se je sko-raj na hitro poročila, Gospod Miloš je bil za pričo.« Prisiljena je fraza »(film) mladini dviga kri« v pomenu navdušuje mladino. Nepotrebno je uvajati v slovensko besedilo angleško tujko feribot (str. 200) za že udo-mačeni trajekt. Opozoriti velja še na ne-ustrezen angleški prevod besede prodajalec — (ticket) agent. V prvotni verziji lek-cije z naslovom Potovanje je bila verjetno s tem samostalnikom označena oseba, ki prodaja vozne karte, čemur ustreza ome-njeni prevod. Beseda je pozneje iz teksta sploh izpadla, z napačnim prevodom pa je ostala v obeh slovarjih.

Dobro tretjino knjige zavzema slovnična razlaga, ki preprosto, a nikoli poenostavljje-no vodi angleško govorečega učenca med dovolj zapletenimi problemi slovenskega glasoslovja, besedotvorja in delno tudi skladnje. Razlaga je sprva angleška, v dru-gi polovici knjige, ko sestavljalec že pred-postavlja osnovno znanje slovenščine, pa se vedno bolj umika slovenski besedi, do-kler je ta ob koncu knjige popolnoma ne zamenja. Tako se uporabnik seznani s slo-venskim slovničnim izrazjem in pri nadalj-njem učenju lahko uporablja slovensko pi-sano slovnico, kar je prav gotovo velika prednost. Enako dragoceni za začetnika so vsi podatki, ki ga opozarjajo na razlike med njegovim jezikom in jezikom, ki se ga uči, saj so prav te vzrok številnim napa-kam, ki pa jih samouku nima kdo poprav-ljati. Ker je ta, kontrastivni, del večinoma zelo skrbno obdelan, nas zbode v oči nje-gova popolna odsotnost v nekaterih po-glavjih, npr. pri predlogih. Dovolj natančno izvemo vse o vezavi predlogov z različnimi skloni (v § 114 celo dvakrat, v angleščini in slovenščini, potem še enkrat v tabelah), skoraj ničesar pa o pomenu in rabi sloven-

² Tu mislimo na učbenike tujih jezikov za Slovence.

skih predlogov, ki sta bistveno drugačna kot v angleščini. Ob slovenskih predlogih so navedeni le vsi možni prevodi v angleščino in učenec v ničemer ni na boljšem, kot če bi pogledal v slovar.

Nemajhen problem pomeni za angleško govorečega tujca tudi določanje slovničnega spola slovenskih samostalnikov. Avtor je tradicionalno razdelitev po imenovalniških in roditeljskih obrazilih zamenjal z drugo, ki upošteva samo obrazilo v imen. edn. Takole pravi na str. 231 (Slovenska slovnica v tabelarni obliki): Male persons and most male animals are masculine gender, female persons and animals feminine gender. The young of animals (in -e) are usually neuter gender. For other things and objects we just have to memorize the gender. The ending in the nominative singular form offers us some help:

1. words in -a are almost all of feminine gender (lipa)
2. words in -o and -e are almost all neuter gender (mesto, srce)
3. words in -i and -u are usually masculine (taksi, emu)
4. words ending in a consonant are either masculine or feminine.

Ta razdelitev daje sicer teoretično informacijo o slovničnem spolu slovenskih samostalnikov, njena uporabna vrednost pa je zelo majhna, saj razen v enem primeru vedno dopušča dvoje možnosti. Popolnoma odveč je tretja točka, ki vključuje samostalnike na -i in -u. Res je, da so s tem izčrpane vse možne končnice slovenskih samostalnikov, toda verjetnost, da se bo tujec pri učenju slovenščine razen s samostalnikom taksi srečal še s katero od besed te skupine, je zelo majhna. Kar potrjuje se moramo, da nam uspe naštetih nekaj samostalnikov na -u (kakadu, kenguru, marabu, emu, tabu), od katerih pa zagotovo nobeden ne spada v bazični slovar dvatisočih besed. Če pa se je avtor že odločil, da jih upošteva, potem bi moral tudi v drugi točki omeniti dokaj močnejšo skupino samostalnikov moškega skola na -e in -o, ki jih precej zasledimo tudi v naši knjigi (bife, bienale, komite, kupe, avto, kino, rolo, radio, indigo; sinko, fičko, oče). Ta ali oni od njih je sicer zašel v tekst slučajno, nekaj pa je takih, da bi zaradi svoje visoke

frekvence spadali tudi v osnovni slovar z manj kot dva tisoč besedami.

V istem poglavju se je na str. 232 v vzorec za sklanjatev samostalnikov vrnilo nekaj napak. V uvodnem delu so naštetih slovenski skloni v klasičnem zaporedju (imenovalnik, roditeljski, dajalnik, tožilnik itd.), takoj zatem pa si v razpredelnici brez kakršnekoli oznake skloni sledijo drugače (im., tož., rod., daj. itd.). Čeprav je uporabnik te druge razvrstitve vajen že iz prejšnjih poglavij, do take ohlapnosti v tabelah ne bi smelo priti. Zmeh, ki je nastala zaradi tega, lahko pripišemo napačno končnico v roditeljski ednine samostalnikov srednjega spola (-u nam. -a), medtem ko bi pri končnicah -i v orodniku dvojine samostalnikov moškega in srednjega spola lahko sklepali na nasilno pluralizacijo, če nas ne bi pravilna raba v § 60 in 75 prepričala, da gre za napako, ki se je v tabelo vtihotapila kljub avtorjevi in korektorjevi pazljivosti.

Med vajami bi si želeli še več takih, ki pomagajo nevtralizirati jezikovno interferenco. Pri tem ne mislimo samo na morfosintaktično, ampak tudi na fonološko interferenco. Možnost, s pomočjo sistematičnega drila na ploščah pri odraslem človeku, kolikor je še mogoče, reaktivirati sposobnost tvorjenja novih glasov in glasovnih odtenkov, v učbeniku ni dovolj izkoriščena. Razen dobrega teoretičnega primerjalnega uvoda v slovensko glasoslovje in nekaj praktičnih vaj v prvih lekcijah ostane učenec samo še to, da poljubnokrat posluša tekst vsake lekcije. Pri tem pa je nevarnost, da bo nove glasove in glasovne skupine posnel in v govoru nadomestil s podobnimi ali celo popolnoma različnimi glasovnimi matricami jezika, ki ga normalno uporablja. Brez škode pa bi lahko pogrešili vaje, katerih končni cilj je samo ponavljanje slovničnih pravil (npr. str. 154, 34. lekcija, vaje 2–6).

Brezhiben prevod Marjane Baumgarten-Briški in Terryja Merza, duhovite ilustracije Marjana Bregarja in za zahtevni tekst le majhno število tiskarskih napak, to so prednosti, ki poleg že naštetih pripomorejo k temu, da knjigo z veseljem priporočimo tujcu, ki se zanima za slovenščino. Nerodno pa nam je zaradi nemarne vezave, ki ni v skladu ne z namenom knjige ne z njeno visoko ceno.

Hermina Jug
Filozofska fakulteta v Ljubljani

ZAKAJ NE PO SLOVENSKO?

Zakaj ne po slovensko je prvi večji praktični slovenistični učbenik za angleško govoreče in je namenjen predvsem potomcem slovenskih izseljencev v Ameriki, Avstraliji in drugod, torej tistim, ki so po prebivališču, šoli in dejavnosti vezani na angleščino in jim je le-ta izhodišče za osvajanje slovenske slovnične strukture. Angleški prevod je oskrbela Marjana Baumgarten-Briški, pregledal pa ga je Američan Terry Metz. Marjan Bregar je prispeval 49 sodobnih in živih ilustracij, eno za vsako lekcijo.

Namen knjige ni samo prikazati osnovno slovnično strukturo slovenskega jezika, temveč tudi sodobni slovenski prostor in čas, kar lepo prikazujejo kratki pogovori in zaključena besedila, kjer gre za predvidljive življenjske položaje, v katerih se bo porabnik knjige prejel ali slej znašel. Ker je to učbenik po direktni metodi, je knjigi priloženih šest gramofonskih plošč, na katerih dialoge in besedila govori trinajst izbranih gledaliških igralcev ter televizijskih in radijskih napovedovalcev. Učbenik obravnava sicer sodobni slovenski knjižni jezik, vendar je podan tudi zgled pogovornega jezika (po domače v pekarni, str. 50) in narečnega besedišča (špancirati, str. 161), kar je zelo koristno, ker se porabnik ne bo srečal le s slovenščino v javnem življenju, temveč se bo prejel ali slej soočil tudi s pogovorno in narečno plastjo jezika.

Tipična lekcija sestoji iz kratkega dialoga ali sestavka, ki mu sledi angleški prevod (stavki so vedno oštevilčeni). Potem je razlaga (v angleščini, v zadnjih lekcijah tudi v slovenščini) fonetičnih oz. slovničnih posebnosti teksta tiste lekcije, z dodatnimi primeri, če je treba. Sledi slovensko-angleški slovarček in sicer navadno po besednih vrstah (samostalniki, pridevniki, glagoli, prislovi, predlogi) in besednih zvezah. Sledijo še razne vrste vaj, začenši z nadvse važnimi vprašanji o tekstu. Vprašanja in tudi druge vrste vaj, kjer gre za stavke, imajo ob strani ustrezen angleški prevod, kar je še posebno koristno za samouke. Lekcije so na splošno zelo kratke (okrog 4 strani) in vendar obsegajo (npr. 19. lekcija) zaključeno tematično (slovenske planine) in slovnično (sklanjatev pridevnikov) enoto. Na koncu knjige imamo tudi (pedagoško koristne) rešitve vaj, slovensko slovnico v tabelarni obliki, slovensko-angleški abecedni slovar s kakimi 2000 izbranimi besedami in sistemsko slovnično kazalo (izgovor črk, fonetika, besedotvorje, obliko-

slovje, besedne vrste, skladnja) itd. Čeprav je sistemsko slovnično kazalo koristno, se mi zdi, da bi bilo stvarno kazalo (npr. kazalo slovničnih izrazov, morda v obeh jezikih) tudi, ali pa še bolj, potrebno, kajti povprečen porabnik verjetno ne misli preveč »sistemsko« in mu verjetno pride na misel »števniki« oz. »numerali« preje, kot pa »besedna vrsta« oz. »part of speech«. Vsaka šesta lekcija je v glavnem obnovitev snovi prejšnjih šest lekcij, kar seveda veliko pripomore k zavestnemu utrjevanju naučenega.

V učbeniku najdemo tudi miniaturni kontrastivni prikaz slovenskega in angleškega jezika, npr. slovensko in angleško spreganje (str. 31), razlike med slovenskimi in angleškimi osebnimi zaimki (str. 65), kako prevajati angleški »that« (str. 172), raba slovenskega in angleškega nedoločnika (str. 197). Včasih pride do težav pri razumevanju nekaterih angleških primerov za, na primer, izgovorjavo slovenskih glasov. Tako naj bi bil, na primer, samoglasnik v angleški besedi *hot* »vroč« nekako enakoverden samoglasnikom v besedah *gróf* in *gôlo* (str. 7), kar pa seveda v ameriški slovenščini ne bi šlo, ker se v ameriški varianti angleškega jezika *hot* navadno izgovarja (hâ:t). V takih (redkih) primerih je seveda še bolj potrebno, da se porabnik zateče k »slušni« strani našega učbenika, torej h gramofonskim ploščam. Morda še opomba glede tehnične opreme knjige. Po ne preveč dolgi uporabi knjige platnice kmalu odpadejo in se mi zdi, da bi bila trdnejša vezava nujna, saj cena ni ravno nizka (knjiga je v ZDA veljala pred dvema letoma 8,80 dolarjev, s ploščami vred pa 15,60 dolarjev).

Tematična in sistemsko-slovnična ureditev knjige se opira na avtorjeva znanstvena in metodološka dognanja, ki jih vidimo, na primer, v njegovih štirih knjigah *Slovenskega knjižnega jezika*. Kakor so te štiri knjige nov prijem in ustrezna prestrukturacija slovenskega jezikovnega gradiva, je učbenik *Zakaj ne po slovensko* prvo sistemsko »soočenje« slovenskega in angleškega jezika na osnovni ravni. S tem je po dolgem času le zadelana vrzel tudi v tej vrsti strokovne literature. Vendar to naj bi bil le prvi tak učni pripomoček za angleško govoreče. Predlagam, da bi Slovenska izseljenska matica, ki je pobudnik in hkra-ti založnik tega učbenika, izdala tudi splošno slovensko berilo, prirejeno za nesloven-

sko govoreče, tj. z opombami, slovarjem, vajami, spet s slovensko slovnico v tabelarni obliki ipd. To naj bi bili krajši sestavki raznih jezikovnih zvrsti, ki bi prikazali slovenski prostor v zgodovini in v

današnjem času in še posebno slovenskega človeka v vsej njegovi razvejanosti, v Sloveniji in v tujini.

Jože Paternost

Pensilvanska državna univerza, ZDA

NOVO PODROČJE JEZIKOSLOVJA — KINESIKA

Stegnjen kazalec, ki ga nekdo drži pred ustnicami, nam tudi brez besed, celo brez kakršnega koli glasu pove, da je treba biti tiho, da je treba molčati. Že sam gib nosi v sebi to sporočilo.

Če si natančneje ogledamo podobne gibe, gibe s katerimi skušamo izraziti kako misel, bomo ugotovili, da so na ta ali oni način vedno v zvezi z govorjeno besedo. Taki gibi govorjeno besedo nadomeščajo, dopolnjujejo ali spremljajo. Po stopnji odvisnosti od govorjene besede bi lahko te gibe razdelili v tri skupine: *samostojne*, *dopolnilne* in *oddatne*.

Samostojni so tisti, ki misel lahko izrazijo popolnoma brez podpore glasu. Tak je npr. gib, pri katerem s kazalcem napol stegnjene roke gibljemo v smeri proti sogovorniku in nazaj, ko koga vabimo k sebi.

Samostojne gibe uporabljamo navadno takrat, ko je možnost zvočne zveze s sogovornikom omejena ali celo onemogočena, pri večji oddaljenosti ali v hrupnem okolju. Iz njih so se včasih razvili celi samostojni sistemi, kot npr. vojaška dogovorjena znamenja ali znamenja košarkarskih sodnikov. Višjo stopnjo v tej smeri predstavlja sistem znakov, ki jih je sestavil Charles Michel de l'Épée za sporazumevanje med gluhozemimi.

Nekateri samostojni gibi so postali znamenja pripadnosti posameznim družbenim skupinam. Tako je »salutiranje« — dvig desnice k senčniku ali robu pokrivala — značilno za ljudi v uniformi, »fašistični pozdrav« — desnica stegnjena tako, da so prsti v višini oči — pa pomeni priznavanje fašističnih načel. »Križanje« — značilen gib z desnico v smeri čela, prsi ter leve in desne rame — kaže pripadnost krščanski religiji. Še več, nekatere podrobnosti tega giba: v kakšnem položaju so pri tem prsti (pri katoličanih so prsti stegnjeni, pri pravoslavnih pa so palec, kazalec in sredinec združeni) to pripadnost še natančneje določajo.

Gibi so največkrat *dopolnilo* glasovnemu sporočilu. Pri zanikanju navadno »odkima-

mo«, pri pritrjevanju »prikimamo«. So pa taki gibi vedno dokaz čustvene zaznamovanosti besedila. Kolikor je večja čustvena prizadetost, toliko bolj pogosto besede spremljajo tudi gibi. Tako izraz »Pazi se!« še podčrtamo z »žuganjem«. Če hočemo svoje besede »pribiti«, udarimo s pestjo po mizi. Sem šteje tudi »gestikulacija« — gibi z rokami, ki zaradi ritma ali tudi s kakim drugim namenom spremljajo govornikove besede. V tem, kako ljudje gestikulirajo, bi našli nekatere prvine svojevrstne »stilistike«.

Taki dopolnilni gibi izražajo včasih tudi pomenke odtiske. Razpoloženjski medmet »fuj« v zvezi z različnimi gibi izraža različna razpoloženja. Če medmet podkrepimo z enkratnim gibom glave navzgor, izrazimo odpor. Ko odpor preide v gnus, spremlja medmet kratko in hitro »odkimavanje« — »stresemo se«. Če pri »fuj« potisnemo glavo nekoliko naprej in navzdol — izrazimo očitek. S tem pa, ko potisnemo glavo nekoliko nazaj, dobi medmet pomen razočaranja.

Včasih uporabljamo dopolnilne gibe, ko nam za hip zmanjka besed. Vprašajte nepripravljenega sogovornika, kaj je npr. lajna. V večini primerov bo sogovornik še predno bo začel razlagati, napravil značilni gib z roko, kot bi vrtel ročico pri lajni.

Tretjo skupino tvorijo tisti gibi, ki jih glasovnemu sporočilu le *dodajamo* in nimajo nobenega vpliva na pomen. Tako je npr. štetje na prste. Navadno štejemo tako, da iz stisnjene pesti stegujemo posamezne prste. Začnemo vedno s palcem. Ti gibi ne nosijo v sebi nobenega posebnega sporočila, le spremljajo besedo.

Zanimivo pa je, da Rusi ne štejejo na prste tako kot mi. Pri njih je navada, da pri štetju na prste upogibajo posamezne prste razprte roke, desnice. Pri tem si pomagajo s kazalcem leve in šteti začnejo pri mezinu. Tak način štetja ima tudi praktične posledice v vsakdanjem življenju. V Sovjetski zvezi so hišne številke razporejene drugače kot pri nas. Pri nas so liha števila

na levi strani ulice, pri njih pa na desni. To nas opozarja na nov problem. Gibi niso vezani na posamezne jezike, njihove meje segajo čez jezikovne meje in so pogojene s pripadnostjo posameznim kulturam. Toda tudi v mejah posameznih kultur so primeri, ki lahko izzovejo nesporazum. Pri nas ob slovesu »mahamo« z roko tako, da jo dvignemo in gibljemo z njo navzgor in navzdol z dlanjo obrnjeno od sebe. Italijani ta isti pomen izražajo tako, da gibljejo z roko k sebi in od sebe, in imajo dlan obrnjeno k sebi. Če opravljajo tak gib z nekoliko manj dvignjeno roko, nas lahko tak gib zavede. Podoben gib namreč, dlan obrnjena k sebi in gibanje k sebi in od sebe, navadno v višini oči, pomeni pri nas poziv, naj kdo stoji bliže.

Še bolj je znan naslednji primer. V Evropi pritrjujemo tako, da »prikimavamo« — gibljemo z glavo navzdol in navzgor. In nasprotno, če gibljemo z glavo v desno in levo — »odkimavamo«, pomeni, da nekaj zanikamo, ne odobravamo. Pri Bolgarih in še nekaterih narodih pa ni tako. »Odkimavanje« pomeni pritrdjevanje, »prikimavanje« pa zanikanje.

Skrbni opazovalec bo sicer opazil, da so pri teh gibih vendarle razlike. Pri nas prikimavamo vedno tako, da začnemo z gibom glave navzdol in šele nato navzgor. Bolgar »odkimava« tako, da glavo najprej dvigne in šele nato spusti. Gib se začne približno tako, kot pri nas, ko hočemo ob medmetu »fuj« izraziti odpor.

Podobno kot besede imajo tudi gibi svoje življenje. Stari gibi odmirajo, novi nastajajo. Spomnimo se npr. dvignjene pesti desnice, pozdrava republikanskih borcev v Španiji. Danes takih gibov praktično ni več. Pojavili so se novi. Dvignjen palec, ki kaže v smer vožnje je znak štoparjev, razprostrta roka z dlanjo navzven pa je šoferški pozdrav mimovozečemu tovarišu.

Kot vidimo, je v zvezi z gibi, njihovimi pomeni in povezavo z govorno besedo vrsta zanimivih vprašanj. Nanje so opozorili že psihologi, privrženci behaviorizma; po za-

slugi R. L. Birdwhistella in njegove knjige *Introduction to Kinesics* (Washington 1952) pa se je oblikovalo tudi novo področje jezikoslovja — *kinesika*.

Kinesika si je postavila za cilj raziskati vse, kar človek izraža z gibi. In to ne le z gibi rok ali mimiko, ampak z gibi kateregakoli dela človeškega telesa z izjemo organov, ki sodelujejo pri artikulaciji glasov. Torej jo zanima tudi hoja ali drža človeka. Saj drugače hodi mornar kot maneken in drugače se drži rudar kot poklicni vojak.

Pri tem so, podobno kot pri drugih panogah strukturalnega jezikoslovja skušali najti najmanjšo, emično enoto, tisti del gibanja, ki ga ni moči razstaviti na manjše dele, obenem pa je kazalec določenega pomena. Ugotovili so, da je to *kinem* (v začetku so mu rekli *le kin*). Kaj pomenijo posamezni kinemi, kje in kdaj jih uporabljamo, koliko in kako so razširjeni, kako so odvisni od govorne besede in kako se spreminjajo proučuje panoga kinesike, ki se imenuje *kinemika*. Po vzoru na sorodne panoge jezikoslovja operira z nekaterimi svojimi pojmi kot so *alokinem*, *kinomorfem* in podobno.

Kinesika je dobila svoje privržence tudi v Jugoslaviji. Tako je Renata Volos, lektorica za ruski jezik na zagrebški univerzi, napisala obširno razpravo, v kateri je primerjalno prikazala kineme, ki jih uporabljajo Rusi in tiste, ki jih uporabljamo pri nas. Opisala je skoraj dvesto kinemov.

Kakšno praktično vrednost ima kinesika in še posebej kinemika? Omogoča nam, da natančneje spoznamo izrazne sposobnosti materinščine. Pri pouku tujega jezika pa nas obvaruje napačne rabe posameznih kinemov. Najnужnejši podatki iz kinesike, predvsem tisti, ki lahko izzovejo nesporazum, bi morali dobiti svoje mesto v učbenikih za tuje jezike. Vključili naj bi jih v tisti del učbenika, ki je posvečen poznavanju dežele in kulture, in brez katerega ne bi smel biti noben sodobni učbenik.

Matej Rode
Gimnazija v Celju

KRATKA LITERARNA ENCIKLOPEDIJA

Nedavno je v Moskvi izšla šesta knjiga kratke literarne enciklopedije (*»Kratkaja literaturnaja enciklopedija«*), ki izhaja že od leta 1962 in je zdaj prišla do črke S v ruski abecedi.

Ker so uredniki precej prostora posvetili tudi slovenistiki (4 pregledni sestavki, obdelanih pa je še 26 oziroma 28 avtorjev), se mi zdi potrebno, da o tem na kratko poročam.

Največji delež je odpadel na *Je. I. Rjabovo* (14 prispevkov), ki je pisala o Vodniku, Aškercu, Gregorčiču, Jenku, Murnu, Kranjcu, Klopčiču, Vidmarju, Kreftu, Potrču, Prežihu in Slodnjaku, poleg tega pa še o slovenski literarni zgodovini in pregledno o slovenski literaturi. *M. I. Ryžova* je prispevala pregled Prešerna, Levstika, Kersnika, Ketteja, Župančiča, Prijatelja, Ingoliča in Kosmača, ter skupno z *G. J. Iljino* še pregled slavistike v Sloveniji. O Bevku piše *N. I. Kravcov*, o Linhartu, Gradniku in Kosovelu *A. D. Romanenko*, o Kopitarju *R. M. Cejtlin*, o Miklošiču *P. G. Bogatyrev* in o slovenskem jeziku *N. I. Tolstoj*.

Kronološko pogledano imamo pred seboj precej široko, čeprav nepopolno panoramo slovenske kulture, ki so jo avtorji dopolnili s štirimi daljšimi preglednimi sestavki, brez katerih bi bila kakršna koli oznaka slovenistike v tej sovjetski enciklopediji nemogoča in nepopolna. Tako pa so prav ti pregledi zapolnili vrzeli in nakazali njeno razvojno pot.

Posameznim avtorjem je bilo odmerjeno bolj malo prostora. O Vodniku zvemo le nekaj najsplošnejših stvari, boljše in predvsem veliko podrobneje je prikazan Linhart. Pri oznaki Prešerna najdemo vse najvažnejše podatke, avtorica pa spregovori tudi o njegovem pomenu za slovensko literaturo. Navaja tudi vrsto pesmi, podčrta dvojno naravo njegove poezije in pomen novih oblik, ki jih je vpeljal v slovensko literaturo. Vendar bi zaslužil temeljitejšo obravnavo, saj po izpovedni moči in novostih, ki jih je vpeljal v slovensko literaturo, njegovo delo prav nič ne zaostaja za največjimi dosežki drugih književnosti. Dobra sta opisa Levstika (omenja raznolikost njegovega ustvarjanja) in Kersnika, pri katerem so našeta vsa glavna dela, le Kmetiskim slikam je avtorica posvetila premalo pozornosti. Kratki, a dovolj pregledni sta tudi oznaki Aškercu in Gregorčiču, pri Jenku pa je omenjena le njegova poezija, njegova kratka proza pa ni našla pravega odmeva. Murn v enciklopediji ni dobil pravične ocene, čeprav je o njegovem delu zelo težko spregovoriti v nekaj stavkih. Pri Ketteju je avtorica opozorila na osrednje motive, na novosti, ki jih je vpeljal pri sonetu, pa tudi na njegovo otroško poezijo in prevajalsko delo. Župančiču je v enciklopediji odmerjeno precej prostora. Poleg osnovnih biografskih podatkov, ki jih najdemo pri vsakem obravnavanem avtorju, pa so pri njem poudarjene tudi osrednje problemske plasti v liriki, nekaj najboljših pesmi je omenjenih, svoj odmev pa je dobilo

tudi njegovo publicistično, prevajalsko in damaturško delovanje. Vprašanje pa je, zakaj je njegova otroška poezija samo omenjena in zakaj avtorica ni spregovorila o Jerali. — Pri Gradniku najdemo našete najvažnejše pesniške zbirke; avtor je spregovoril tudi o njihovi tematiki in o osrednjih gibalnih pesnikove ustvarjalnosti ter na koncu še o prevajalskem delu. Ocena Kosovela je sicer kratka, a natančna; manjka pa ji tisti del, ki so nam ga odkrili Integrali. To pomanjkljivost deloma zakrijejo primeri in poudarjanje novosti, ki jih je prinesel v slovensko poezijo s svojim delom. Oznake Ingoliča, Kranjca in Krefta so zanimive, poudarjeni pa sta predvsem socialna in idejna problematika njihovih del. V ta krog se vključuje tudi Klopčič, zlasti njegove prve pesmi, podrobneje pa se avtorica sestavka ustavlja ob njegovem prevajanju iz ruščine. Pri Prežihu bi lahko zapisali veliko kritičnega, predvsem glede obravnave Samorastnikov. Zanimivo pa je tudi to, da pri Požganici koroška problematika ni niti omenjena. Tako je Prežih sicer dobil dovolj prostora v enciklopediji, o čem pa je ostala nepoglobljena in ni odkrila najboljših strani njegovega pisanja. Bevkovo delo je zajeto pregledno, poudarjeni sta raznolikost in obširnost njegovega opusa, v njegovem najboljšem delu »Kaplan Martin Čedermac« pa avtor sestavka ni zaslužil simbolike. Potrč je obdelan na kratko; pri Kosmaču se je avtorica poglobila v njegovo delo in, čeprav ga je označila kot socialnega realista, ni prezrla mojstrstva njegovih psiholoških novel in modernejših prijemov v pisanju.

V enciklopediji so tudi kratke oznake slovenskih literarnih zgodovinarjev Prijatelja in Slodnjaka ter kritika Vidmarja — in dveh jezikoslovcev — Kopitarja in Miklošiča. Pri vseh najdemo poleg osnovnih biografskih podatkov navedena tudi najpomembnejša dela. Poleg tega pa so v enciklopediji še štirje daljši sestavki, ki se prav tako ukvarjajo s slovenistiko. Pod geslom »literarna veda« je en del posvečen tudi slovenski literarni zgodovini. Avtorica je v njem podala kratek pregled od Čopa do današnjih dni in pri tem našela vrsto imen. Najizčrpnjši pa je sestavek o slovenski literaturi, ki se začena z ljudskim slovstvom, nato pa odkriva najpomembnejša obdobja v slovenski literaturi od Brižinskih spomenikov, preko Trubarja in drugih protestantskih piscev do Zoisovega kroga, Vodnika in Prešerna. Več pozornosti posveča avtorica prodirajočemu realizmu, omenja osrednje revije in najpomembnejše avtorje, podrobneje se ustavlja ob različnih smereh na pre-

lomu 19. stoletja in ob predstavnikih moderne, vendar tudi tu le ob Cankarju in Župančiču. Zatem naniza vrsto imen, omenja predstavnike ekspresionizma in socialnega realizma, časopise in napredno kritiko. Dobro med obema vojnama predstavi z vsemi najpomembnejšimi avtorji, potem pa na kratko oriše nov zagon literature v NOB in vrnitev v intimizem po končani vojni. Ustavlja se ob novih strujah in novih revijah ter našteje vrsto najnovejših avtorjev. Obširen in skrbno napisan sestavek je nabit z imeni in podatki, tako da daje zgoščeno, dovolj pregledno sliko slovenske literature in njenih najvidnejših predstavnikov. V njem najdemo tudi imena, ki v enciklopediji kot celoti niso bila upoštevana. Pod geslom slavistika je obdelana tudi jugoslovanska slavistika, ali bolje povedano jugoslovanska rusistika. Našteti so precej imen, vendar so pri vseh omenjene samo primerjalne študije; del, ki so temelj slovenske slavistike, pa sestavek ne omenja. Slovenski jezik je obravnavan pregledno od Brižinskih spomenikov do Prešerna, žal pa avtor pri oznaki pojma slovenski knjižni jezik ni upošteval najnovejših dognanj J. Riglerja, ki so spremenila pogled na njegov razvoj.

In še nekaj kritičnih pripomb. Pri Bevku je N. I. Kravcov zapisal za rojstni kraj »Zakojca v Gorice«; pri Vodniku najdemo dve napaki — najprej pri navedbi popolnega

naslova Ljubljanskih novic, nato pa še pri pesmi Ilirija oživiljena. Pri Jenku in Kersniku so tiskovne napake v bibliografskih podatkih; tudi ni razumljivo, zakaj je avtor pri Kopitarju zapisal njegovo ime v ruski obliki. Napaki najdemo tudi pri omembi Levstikovega Popotovanja in pri Prežihu v zvezi z M. Boršnikovo.

Ponekod preseneča tudi razmerje med dolžino posameznih sestavkov.

Na koncu naj še omenim, da sta v enciklopediji dobila svoje mesto tudi S. Vraz in A. Grün. Pri Vrazu ni nikjer zapisano, da je bil slovenskega rodu, niso omenjene njegove slovenske pesmi, napačen pa je tudi podatek o rojstnem kraju. Hujši je spodrsrljaj urednikarjev enciklopedije pri A. Grünu, kjer nenadoma beremo za Ljubljano nemško obliko. Sicer pa moramo avtorici priznati tudi natančnost, saj pri navajanju del ni izpustila Grünovega prevoda slovenskih narodnih pesmi v nemščino.

Kljub nekaterim spodrsrljajem lahko zapišemo, da je slovenska književnost dobila pravo mesto v svetovni enciklopediji. Zlasti nekateri sestavki so kljub omejenemu prostoru napisani pregledno in dovolj natančno, da lahko služijo kot prva, zgoščena informacija o posamezniku ali o celoti.

Alenka Logar-Plečko
Filozofska fakulteta v Ljubljani

KJE SO MEJE PRAVOPISNIH NORM?

V zadnjem času se pojavlja v pedagoškem tisku pravopisni nered, ki najbrž izvira iz nejasno postavljenih zahtev v SP. Gre predvsem za rabo velike ali male začetnice pri raznih naštevanjih, za dvopičjem ali števnimi izrazi, na primer v točkah učnih priprav ali v dnevnikih redih vabil, zapisnikov ipd. Morda pa je le moje pedagoško in jezikovno znanje prešibko in ne razumem pravil, po katerih se ravna avtorji tekstov, ki jih bom obravnaval. Vsekakor bi rad dobil na to odgovor.

Začnimo pri Sodobni pedagogiki 9—10, 1971 in pri Prosvetnem delavcu, ki je začel objavljati priprave vzornih učnih ur. Da bi bile res vzorne vsestransko, ne samo metodično!

V Sodobni pedagogiki beremo na straneh 379 in 380 takole:

Učna tema: prislovi.

Učna enota: krajevni prislovi

Operativno določeni učni smotri: Učenci prepoznavajo izražanje s prislovi in ga ločijo od izražanja s samostalnikom s predlogom; pravilno postavljajo v stavkih vprašanja (kje, kam, kod) in odgovarjajo na ta vprašanja s samostojnimi stavki; pravilno uporabljajo dol in doli, gor in gori, noter in notri.

Oblika pouka: frontalna z elementi polprogramiranega pouka in z rabo responderja.

V prilogi Prosvetnega delavca pa je na 5. strani napisano takole:

RAZRED: 6. c

UČNI PREDMET: slovenski jezik

UČNA SNOV: Obravnava berila: Prežihov Voranc »Potolčeni kramoh«

UČNI SMOTER: Učenci spoznajo Prežihovo črtico »Potolčeni kramoh«

VZGOJNI SMOTER: Sočutje do človeka

UČNA METODA: a) Pogovorna, b) Metoda branja: tiho branje

Naj k temu dodam še nekaj pravil iz SP in SKJ 1, da se bomo lažje orientirali. SP 1962 pravi v § 34 tako: Z veliko začetnico se pišejo: 1. prve besede v stavku, 2. lastna imena oseb, živali in stvari.

V SKJ 1 pa piše na str. 97 naslednje:

1. Velika začetnica

A. Začetek samostojnega stavka (povedi)

Tu navadno ni posebnih težav, ker veliko začetnico uporabimo takoj v začetku pisanja, potem pa za piko, klicajem ali vprašajem s konca prejšnjega stavka.

In še SKJ 1 na str. 67: Stavek je vsako zaključeno sporočilo, ki ga v govoru nakazujemo z značilnim spustom ali dvigom glasu in s premorom, v pisavi pa s piko, klicajem in vprašajem.

Če ob ta pravila postavimo obe navedeni učni pripravi, potem nekje nekaj ni v redu. Ali nista enakovredni sporočili UČNI PREDMET: slovenski jezik in VZGOJNI SMOTER: Sočutje do človeka? Zakaj torej v prvem primeru za dvopičjem mala, v drugem pa velika začetnica? Ali celo tale primer, ko stoji velika začetnica za vejico: UČNA METODA: a) Pogovorna, b) Metoda branja. Izrazi Pogovorna, Metoda branja ipd. niso niti lastna imena niti naslovi, saj se v tem primeru celo smiselno in z obrazili neločljivo povezujejo s prvim delom UČNA METODA. V teh primerih velike začetnice ne začenjajo niti lastnih imen niti niso za piko, vprašajem ali klicajem. Kje je torej njihovo opravičilo? To velja seveda za vse navedene velike začetnice za dvopičjem v pripravi iz Prosvetnega delavca.

Nekoliko več opravičila bi morda našel kdo v pripravi iz Sodobne pedagogike, češ da gre za samostojen stavek v primeru »Operativno določeni smotri: Učenci prepoznajo...« Toda če je primer »Učna tema: prislovi« ena enota in je »Učna tema« sestavni del te enote, potem je tudi »Operativno določeni smotri« samo sestavni del in bi torej upravičeno pisali »Učenci...« z malo začetnico. Ali drugače povedano: če je »Učenci prepoznajo izražanje...« stavek, potem je tudi »prislovi« stavek, saj pravi SKJ, da »stavek je vsako zaključeno sporočilo.«

Morda pa so izrazi *učna tema*, *učni predmet*, *vzgojni smoter* ipd. le neki navezki, ki prislovno (prvič, drugič; a, b) zaznamujejo točke v razvrstitvi? V tem primeru bi za njimi pisali z veliko začetnico, če bi jih

zaradi preglednosti postavljali pred naslove ali pred samostojne odstavke (SP & 35). Toda kakšno vlogo ima potem dvopičje? In zakaj najdemo v dveh pripravih enkrat pretežno malo, drugič pa pretežno veliko začetnico?

Teh problemov morda ne bi načenjal, če ne bi bile učne priprave sestavni del dela vsakega prosvetnega delavca in tudi odraz njegove pismene kulture. Če mora učitelj vsak dan pisati učne priprave, je torej tudi upravičen do natančnih navodil, kako naj to dela.

Podobno je tudi z zapisniki in podobnim spisjem. V računskih zvezkih in knjigah srečujem tole dvojnost: »Odgovor: Na vozu je ostalo 127 kg sadja« in »Odgovor: na vozu je ostalo 127 kg sadja«. Podobno tudi za izrazoma sklep in račun. Ali gre morda tu za napoved in sledi dvopičju neke vrste premi govor, le da ni v narekovaju, ali gre celo za dva samostojna stavka? V prvem primeru ima torej dvopičje moč napovedi, opozorila. Če taki napovedi sledi stavek s povedkom, ga bomo pisali z veliko začetnico.

Pred seboj imam dva učbenika za slovenski jezik v srednjih šolah. V enem piše:

Dnevni red:

1. Odobritev zapisnika 132. seje.

3. Razno. (SKJ 3, str. 209)

V drugem pa:

Dnevni red

1. odobritev zapisnika zadnje seje

4. razno (Jez. vad. z berilom za pokl. šole Vere Remic-Jager, str. 302)

Kako je z ločili in začetnico? Vse kaže, da bo pol generacije pisalo tako, druga polovica pa drugače. Mislim, da bi se bilo treba enotno odločiti, če so točke dnevnega reda ipd. le deli stavka pri naštevanju ali pa so to samostojni odstavki oziroma naslovi. V prvem primeru bi torej pisali z malo začetnico, v drugem pa z veliko. Vendar menim, da bi morali ob koncu točk postavljati vejico ali podpičje, če gre za naštevanje v istem stavku, katerega bi začeli z uvodnim izrazom Dnevni red:. Če pa gre za naslove ali samostojne stavke, jih ob koncu ločimo s piko. To velja tudi za oba obravnavana primera učnih priprav.

Takih pravopisnih problemov je še več, še posebej v raznih vprašalnikih. Pravopisna določila o rabi velike ali male začetnice in ločil pa v glavnem niso nikjer podrobneje obdelana v to smer. Zato ni dvoma, da bi bilo treba te in take nejasnosti odpraviti.

Jože Lipnik

Zavod za šolstvo SRS v Celju

ŠE O KONSTRUKTIVIZMU

V 4. številki JiS se je avtorju odgovora na vprašanje o Kosovelovem konstruktivizmu na str. 124 prikradla napaka. Tam namreč med drugim stoji formulacija: Lj. Micić alias Poljanski», čeprav ne gre za istovetno osebo. Na napako pravilno opozarja znani zagrebški slovenski publicist Tone Potokar: »V zapisku, v katerem tov. Kmecl odgovarja na vprašanje o Kosovelovem konstruktivizmu, sem zasledil nekaj, kar ni čisto točno. Kmecl namreč omenja Lj.(ubomira) Micića, imenujoč ga »alias Poljanski«, napačno. Micića sta bila dva, brata, Ljubomir in Branko, doma iz Poljane blizu Gline na Hrvaškem. Prvi, Ljubomir, je res lani umrl v Banatu, pokopali so ga pa v Beogradu. Branko Micić pa je (ali zato, ker se latiniški »B« v cirilici bere kot »V«) privzel psevdonim V. oziroma Ve Poljanski. Mogoče bi veljalo omeniti, da je ta drugi brat, Ve Poljanski, 1921. leta v Ljubljani izdajal pod imenom *Virgil Poljanski*... glasilo

Svetokret, list za ekspedicijo na severni pol človekovega duha. Mogoče ga boste našli v Univerzitetni!» (Pismo 1. 2. 1972). — K temu bi bilo treba dodati le to, da je pisec odgovora o Kosovelovem konstruktivizmu pred letom ali dvema že iskal omenjeni Svetokret v NUK, pa je tam izvedel samo to, da je reč že od leta 1956 sposojena nekemu univerzitetnemu profesorju; nihče iz knjižnice se tudi ni hotel pozanimati za vrnitev, češ da bi bila takšna urgencia prenaporna in hkrati brezuspešna. Za kakšen drug primerek Svetokreta v Ljubljani pisec ni zvedel. — Zadeva pa je v resnici vredna natančnejšega pretresa, kakor opozarja tudi T. Potokar, saj je Poljanski oz. Branko Micić tisti čas gojil tesne stike s kulturniško Ljubljano; vsaj tako bi smeli sklepati po njegovih poročilih o ljubljanskem kulturnem dogajanju — v začetnih zvezkih Zenita.

M. K.
Ljubljana

K SESTAVI SLAVISTIČNIH NACIONALNIH KOMISIJ

Mednarodna organizacija slavistov razvija svoje delovanje preko mednarodnih komisij za posamezna področja jezikoslovne in literarnozgodovinske vede in preko svojih kongresov vsako peto leto. Komisije so sestavljene iz predstavnikov nacionalnih komisij slovenskih in drugih narodov. Vsako vodi ugleden znanstvenik-specialist v ustrezni stroki, Slovan ali Neslovan, s sestanki teh znanstvenih teles izmenično v različnih središčih. Namen komisij je, da pospešujejo raziskovanje in uravnavajo svojo panogo znanosti na mednarodni ravni. Nekatere komisije so prizadevne, o drugih že nekaj let, vsaj pri nas, ni ničesar slišati.

V 4. številki Jezika in slovstva 1971/72 je v poročilu o delu republiškega odbora SDS (na str. 123) objavljen novi sestav slovenskih (nacionalnih) komisij za jezikoslovna področja. Komisij je sedem (za fonetiko, slovnico, knjižni jezik, terminologijo, stilistiko, dialektologijo, za leksikologijo in leksikografijo), dodana je še posebna samo slovenska komisija za pravopis. Člani komisij so znanstveni delavci z univerze, iz ustanov in srednjih šol, med njimi pa se najde tudi svoboden kulturni delavec. Komisije so sestavljene iz 3—11 članov, kakor je pač zanimanje za posamezno področje.

Med popisom članov komisij pogrešam univerzitetne lektorje. Lektorska mesta za slovenski jezik so na drugih jugoslovanskih in na tujih univerzah, v kolikor imajo uveden stalni ali začasni pouk slovenskega jezika na ravni lektorata. V letih po fakultetni diplomu nudi lektorsko mesto najboljše pogoje za razvoj znanstvenega delavca. Delovne obveznosti so sorazmerno majhne (po pravilniku navadno 12 ur pouka na teden, dejansko pa lahko tudi precej manj), tako da ostaja mnogo časa za izpopolnjevanje, študij in objave. V primerjavi z drugimi mesti ni to obremenjeno z nobenimi organizacijskimi in upravnimi dolžnostmi. Po predavanjih, delovanju krožkov, stikih in razgovorih zlahka natančno sledi razvojnim tendencam drugih jezikoslovnih področij ne le slovanskih. Ko deluje v tuji okolici, postane obenem poznavalec razmer na rodni, sredi katerega živi, in zlasti še njegovega jezika, kar razširja lektorjevo kvalifikacijo.

Dobro in premišljeno zasedeni lektorati so za družbo najcenejša pot za vzgojo znanstvenega slavističnega naraščaja. Nesmiselno je, da temu znanstvenemu kadru zapišemo uradne mednarodne zveze, ki lahko

pomenijo, če so prav prijete, zelo koristno pomoč v specializaciji na ožje področje in izpopolnitev metodologije stroke. Navadno se z vključitvijo v mednarodni krog odpirajo tudi nove možnosti objavljanja znanstvenih del.

Pri sedanjem stanju lektorji niso člani komisij ne na univerzi, kjer delujejo, in ne v svoji republiki. To pomeni, da so dejansko izključeni iz svoje strokovne organizacije. Na primer: lektor hrvaškega in srbskega jezika na ljubljanski univerzi ni član hrvaških nacionalnih komisij in njegovega imena ni med člani slovenskih nacionalnih komisij, lektor slovenskega jezika na zagrebški univerzi prav tako ni vključen niti tam niti tu, a oba sta znanstvena delavca. Nasprotno je slavist, ki deluje doma, v obeh navedenih središčih lahko član kar treh, štirih ali celo več komisij.

Republiški odbor SDS bi moral to načelno in praktično spremeniti.

Mimogrede še ena pripomba. Slovenska komisija za stilistiko ima za člane izključno samo jezikoslovce. Stilistika je delovno področje, na katerem se srečujeja književni zgodovinar in jezikoslovec. Jezik je edini nosilec književne izpovedi. Kakšna je veda o književnosti, ki se ne pogloblja v književni izraz? Vsaj dve generaciji sta si prizadevali, da se odpravi čudna meja, zdaj jo imamo spet tu. Ali pa se morda misli, da bodo literarni zgodovinarji osnovali med svojimi komisijami posebno, svojo, komisijo za stilistiko, omejeno samo na stilistiko književnih del? Bolje ena sama komisija, pa delovna. Prav zdaj, ko del vede obravnava književna dela zgolj kot sredstvo za filozofiranje, bi bila zelo potrebna.

Fran Petré
Filozofska fakulteta v Zagrebu

VPRAŠALI STE

PISMEN, PISEN, PISAN

Raba teh treh pridevnikov v današnji knjižni slovenščini ni nič kaj enotna. Nekateri avtorji se izogibljejo oblike *pisen*, *pisni* (npr. pisni jezik, pisna napaka) in uporabljajo namesto tega rajši pridevnik *pismen* (npr. pismeni jezik, pismena prošnja, pismeni izdelki); Pleteršnik, SNS II 42, ima pridevnika za pomensko enaka (pismeni jezik = pisni jezik), SP 62 pa razlaga *pismen* samo z *kdor zna pisati* (danes smo skoraj vsi

pismeni). Tu in tam srečamo v približno enakem pomenu tudi *pisan* (pisana pravica), toda zaradi močnejšega pomenskega območja »bunt« to ni nevaren tekmeč. Ali se raba ravna po nemškem »schriftlich, Schrift-, geschrieben? Kakšnega načela naj se držimo pri lektorskem in korektorskem delu, kaj naj popravljamo v šoli?

P. P.
Ljubljana

Písmen (s polglasnikom), s spremenjeno pripomoč tudi písmén, je izpeljanka iz samostalnika *pismo* bodisi v pomenu 'Brief' ali 'Schrift' ali 'črka' (prim. pismenka). S tem so tudi že dani vsi trije osnovni pomeni. V slovarskem gradivu SAZU imamo zanjo 74 listkov z izpisi avtorjev. Pomeni pa tole: 1. nanašajoč se na (poštno) pismo: *pismena ovadba*, *pismeno sožalje*, *pismeni stiki*; *pismena izmenjava mnenj*; *biti v pismeni zvezi*; nenašaden je pri Finžgarju *pismeni papir* = pisemski. 2. nanašajoč se na napisano, nasprotje ustnega: *pismeni izpit*, *pismena matura*; *sporočilo pismeno in ustno* (Trdina); *živa beseda ni vse, pomagati ji mora tudi pismena*. Še nekaj zgledov za prislovno rabo: *obrniti se na koga pismeno*; *dajte mi ukaz pismeno*, črno na belem; *dokazati znanje pismeno in ustno* (ustmeno

je napačna analogija). Pomensko je nekoliko odmaknjen dvodelni termin *pismeni jezik* (Levstik, Levec), pač po nemškem Schriftsprache. 3. nanašajoč se na zmožnost pisanja in branja po črkah: *pismeni ljudje*; *napol pismen človek*; v prenesenem pomenu: *to je zelo pismen scenarist* (strokovnjak za scenarije).

Písen (22 listkov), izpeljanka od glagola pisati, ima pa bolj značilnosti izpeljanke iz glagolskega samostalnika (ki pa ga ni, namesto *pis* rabimo *spis*). Ima naslednje štiri pomenske odtenke: 1. ki je pisan: *pisno izročilo*; *posebnosti pisnega sporočanja* (Toporišič). 2. ki se piše: *pisni ali knjižni jezik* (Toporišič); *pisna slovenščina*. 3. ki je namenjen za pisanje: *pisni znaki*; *pisno orodje* (= pisalo, Mencinger); *pisne vaje*; *pisna kreda* (Proteus). 4. ki nastopa pri pisa-

nju: *pisne napake; pisne navade* (Logar); *razstava pisnih in risarskih izdelkov*.

Po navedenem je območje pridevnikov *pismen* in *pisen* dokaj natančno razmejeno, križanje nastopa samo ob samostalnikih jezik in slovenščina. Iz zgledov je razvidno, da tu rabijo *pismen* starejši slovničarji (Janežič, Levstik, Levec), *pisen* pa sodobni (Toporišič, Logar, vendar tudi že Škrabec).

Pisan 1. trpni deležnik glagola pisati; *pisana pravica; to je napisan zakon; pisana beseda* (nasprotek: govorjena). 2. Od pomen-ske različice s pomenom 'črtati, barvati' se je osamosvojil današnji pridevnik *pisan* s pomenom 'pester' (prim. *pisnice*): *pisana ruta, pisano cvetje*.

A. Bajec
SAZU v Ljubljani

DVA, TRI DNI; DVE, TRI HRUŠKE; DVE TRI JABOLKA

V prvem primeru se zveza s števnikom *dva* in *tri* lepo ujema (na vprašanje: koliko časa?), če pa štejemo *dneve*, zadenemo na enako sintaktično »razpoko« — v imenovalniku in tožilniku — kot v drugih dveh primerih (*dva dneva : trije dnevi*). Razumljivo je, da se ravna samostalnik po števniku, ki stoji neposredno pred njim (za *tri množina*), vendar mene le moti, da ostane dvojina neupoštevana, saj smiselno izhajamo pravzaprav močnejše iz prvega števnik, ki

Sami pravite, da je razumljivo, če se ravna samostalnik po števniku, ki stoji neposredno pred njimi. Tako zahteva že ekonomičnost govora. Zgled *dva, tri dni* vam lepo zveni, seveda, ker je tudi dvojski tožilnik dni. Da srečujemo *dva, tri kolesa*, je samo dokaz, kako v pogovornem jeziku dvojina peša, zato vam je tudi manj opazen zgled *dve, tri hruške*. Kaj pa, če bi rekli: *Daj mi*

pa bi zahteval dvojsko obliko. Še najmanj je naš jezikovni čut prizadet pri ženskih samostalniki, kjer imamo vtis, da se *hruške* res nanašajo na *dve* in *tri*; pri srednjem spolu pa srečujemo pogostne napake tipa: *dva, tri kolesa; dva, tri predavanja*. Kako bi ravnali, če bi rabili množinski števniki na prvem mestu in dvojskega na drugem? Ali mi lahko pojasnite ta splet vprašanj?

K. A.
Celje

tri hruške, dve vsaj? Poudarek je tukaj na dvojski, pa se vendar samostalnik ravna po bližnjem števniku. Če bi rekel: *Daj mi dva dinarja, tri*, bi prišla do veljave dvojina. Ne uvidim torej, zakaj naj bi šlo v takih primerih za kako sintaktično »razpoko«.

A. Bajec
SAZU v Ljubljani

IZ BELORUSKEGA JEZIKOSLOVJA

I. Ja. Jaškin, *Belaruskija geagrafičnyja nazvy. Tapagratija. Gidralogija*. AN BSSR. Minsk 1971. 256 s.

— Knjiga je urejena v obliki slovarja in obsega okoli 5000 zemljepisnih (ljudskih) terminov. Gesla so večinoma historično in krajevno dokumentirana, zato pomeni zbirka zanesljiv vir za primerjalno slovansko leksikologijo in imenoslovje.

I. K. Bjal'kevič, *Krajovy složnik ushodnaj magil'jouščyny*. AN BSSR. Minsk 1970. 510 s.

— Obširni narečni slovar (okoli 20 tisoč gesel) jugovzhodnih področij beloruskega jezikovnega ozemlja je Bjal'kevič (+ 1960) v glavnem sestavil že med vojnama. Re-

daktorja Biryła in Kryvicki sta gradivo grafično poenotila in uredila. Vsi narečni izrazi so prevedeni ali razloženi v knjižni beloruščini. Posebno vrednost v slovarju pomeni bogato ilustrativno gradivo v daljših sintaktičnih zvezah in stavkih.

Leksika Palessja Ź prastory i čase. AN BSSR. Red V. U. Martynaŭ. Minsk 1971. 214 s.

— Pričujoči zbornik o Polesju smiselno nadaljuje obravnavo tematike, ki je bila predstavljena v dveh moskovskih zbornikih (1968) o tem tako zanimivem belorusko-ukrajinskem jezikovnem področju. Jedro zbornika sestavljajo tri leksikološke razprave: o poljedelski terminologiji (L. C. Vygonnaja), imena za jedi in pijače (G. F.

Veštart), izrazje ljudskega gradbeništva (I. I. Lučyc-Pedarec). Vse tri študije so zasnovane ob dobrem poznavanju ustreznega gradiva iz drugih slovanskih jezikov, opremljene z več zemljevidi in tabelami. Urednik zbornika Martynaŭ v zaključku povzame nove ugotovitve o etnogenezi Slovanov in o številnih »nitih«, ki povezujejo posamezne slovanske jezike s Polesjem. Posebej poudarja zvezo Polesje-Slovenija (196).

*Gistaryčnaja leksikalogija belaruskaj mo-
vy.* Red. A. Ja. Bahan'koŭ, Žuraŭski, M. R. Sudnik. AN BSSR, Instytut movaznaŭstva imja Jakuba Kolasa. Minsk 1970. 338 s.

— Osem leksikologov v sedmih poglavjih obravnava belorusko besedje starejših in novejših obdobj. Prvo poglavje zajema starorusko leksiko, ki je skupna vsem trem vzhodnoslovanskim jezikom (od 11. — 14. stol.); iz tega izhajajo tri poglavja o starobeloruski leksiki (od 14. do 18. stol.), v katerih avtorji pretresajo: 1) domače besedje, 2) izposojenke iz: poljščine, latinščine, germanskih jezikov, grščine, cerkvenoslovaniščine, turko-tatarščine, litavščine, 3) po temاتي razvrščeno starobelorusko besedje (družbeno-politično, trgovsko, vojaško, strokovno in znanstveno). Dve poglavji sta posvečeni novobeloruskemu knjižnemu jeziku: vprašanju dopolnjevanja besedišča v 19. stol. in v obdobju po oktobrski revoluciji. Knjigo končuje poglavje o razvoju beloruske frazeologije.

A. P. Klimenko, *Voprosy psiholingvističeskogo izučeniya semantiki.* »Vyšejšaja škola«. Minsk 1970. 206 s.

— Avtorica si je v pričujoči razpravi zastavila nalogo proučiti s psiholingvističnimi metodami semantiko ruskih samostalnikov, ki označujejo časovne enote. Gosta mreža vprašanj in veliko število informatorjev (1247 ljudi) sta ji omogočila, da je sestavila psiholingvistični model semantičnega mikrosistema samostalnikov s časovnim pomenom. A. P. Klimenko podpira svoja izvajanja s številnimi razpredelnicami in risbami; samostojno vrednost ima izčrpna literatura o splošnih vprašanjih psiholingvistike in posebej o semantiki.

Pytanni belaruskaj tapanimiki. Materyjaly peršaj belaruskaj tapanimičnaja kanferencyi (1—3 snežnja 1967 g.). Vydavectva »Vyšejšaja škola«. Minsk 1970. 200 s.

— Zbornik so uredili M. V. Biryła, V. A. Žučkevič in P. P. Šuba ter obsega 29 razprav s področja beloruskih krajevnih imen.

V knjigi je podrobno prikazano stanje belorus. toponomastičnih raziskav; nekateri avtorji analizirajo izvore belor. krajevnih imen, več avtorjev obravnava besedotvorno klasifikacijo, pokrajinska krajevna imena in dr.

V. P. Lemcjugova, *Belaruskaja ajkanimija.* Lingvistyčny analiz nazvaŭ naselenykh punktaŭ Minskaj voblasci. AN BSSR. Minsk 1970. 156 str.

— V prvem delu razprave označi avtorica pomenske vire osnov, iz katerih so nastala belor. imena naselij na področju Minska: občna, osebna in rečna imena; v drugem delu L. klasificira besedotvorna sredstva (pripone), s katerimi so izpeljana imena naselij.

Ja. Adamovič, *Mikratapanimičnyja nazvy.* Pad red. F. Jankoŭskaga. »Vyšejšaja škola«. Minsk 1971. 112 s.

— V knjižici je avtor zbral in besedotvorno ter pomensko analiziral belorusko izrazje za poimenovanje njiv, gozdov, močvirij, pašnikov, potokov in drugih majhnih zemljepisnih »objektov«; to izrazje pomeni bogat vir za nastajanje krajevnih imen.

Materyjaly dlja sloŭnika minka-maladžečanskih gavorak. Pad red. M. A. Žydovič. Minsk 1970. 172. s.

— Sodelavci katedre za beloruski jezik filološke fakultete v Minsku so sestavili zbirko narečnih besed osrednjega belor. jezikovnega območja. Slovarček upošteva le takšno besedje, ki v belorusko-ruskem slovarju ali ni zajeto ali je označeno kot neknjižno. Besede so prevedene (ali razložene), pojasnjujejo pa jih tudi daljši citati. Zbirko dopolnjujejo številne fraze, pregovori in reki.

P. Scjacko, *Dyalektny sloŭnik.* Z gavorak Zel'venščyny. Red. M. V. Biryła. Vyd. BDU. Minsk 1970. 184 s.

— Slovarček narečnih besed za področje mesteca Zel'va (na jugozahodu Grodnenskega okrožja).

P. U. Scjacko, *Narodnaja leksika.* »Navuka i tehnika«. Minsk 1970. 176 str.

— Avtor je zbral narečno (okraj Zel'va) besedje za jedila, pijače, obleko in obutev; izraze razlaga historično in primerjalno.

P. U. Scjacko, *Narodnaja leksika i slovaŭtvarenne.* Vyd. »Navuka i tehnika«. Minsk 1972. 188 s.

— Knjiga je nadaljevanje avtorjevega dela o izrazih za jedila, pijače, obleko in obutev v zahodnobeloruskem narečju (Zel'va) in obravnava besedje v zvezi s kmetovanjem, gospodarskimi poslopi, orodjem, notranjo opremo, posodo itd. Posebej se avtor ustavlja pri tvorbi, zgodovini in izvoru posameznih izrazov, obravnava pa tudi njihovo zemljepisno razširjenost in odnos do knjižnega jezika.

G. F. Jurčanka, *I kocicca i valicca*. Ustojli-vyja slovazlučenni ŭ gavorcy mscislaŭščy-ny. Vyd. »Navuka i tehnika«. Minsk 1972. 288 s.

— V knjižici z nenavadnim naslovom »Vsega v izobilju« je avtor zbral in razložil več kot 5 tisoč stalnih besednih zvez, fraz, pregovorov in rekov z vzhodnobeloruskega jezikovnega področja (na meji z ruščino).

F. J.
Ljubljana

V OCENO SMO PREJELI

A. Menac, M. I. Iljaš: *Leksika i frazeologija sovremennogo russkogo literaturnogo jazyka*. Sveučilište u Zagrebu. Zagreb 1971. 160 str.

Mukařovský, Jan: *Cestami poetiky a estetiky*. Praga 1971. 365 str.

Berčič, Branko: *Mladost Ivana Tavčarja*. Razprave in eseji 16. Slovenska Matica v Ljubljani, 1971. 366 str.

Merkù, Pavle: *Tersko narečje*. Popravljen ponatis iz Primorskega dnevnika. Založništvo Tržaškega tiska. Trst 1972. 12. str.

Linguistica X/1. Ljubljana 1970.

Vurnik, France: *Vsegazavedanje*. Maribor, Obzorja 1972. 96 + (III) str.

Makarovič, Svetlana: *Volčje jagode*. Maribor, Obzorja 1972. 54 + (II) str.

Ingolič, Anton: *Skozi življenje*. Novele. Maribor, Obzorja 1972. 262 + (II) str.

Slana, Miroslav: *Iz ljubezni do nekaterih reči*. Zbirka besed. Maribor, Obzorja 1971. 87 + (III) str.

Forstnerič, France: *Pijani kurent*. Maribor, Obzorja 1971. 70 + (II) str. Ilustr.

Bor, Matej: *Bele vode*. Vesela pesnitev iz davnih dni. (Spremno besedo napisal Lojze Filipič.) Maribor, Obzorja 1971. 96 + (I) str.

Bor, Matej: *Zvezde so večne*. Drama v štirih dejanjih. (Spremno besedilo napisal Lojze Filipič.) Maribor, Obzorja 1971. 83 + (I) str.

Bor, Matej: *Šola noči*. (Spremno besedo napisal Lojze Filipič.) Maribor, Obzorja 1971. 88 + (I) str.

Bevk, France: *Kaplan Martin Čedermac*. (Ur. in spremno besedo napisal France Koblar. Ilustr. Ive Šubic.) Maribor, Obzorja 1971. 250 + (I) str. (Iz slovenske kulturne zakladnice. 13.)

Vodnik, France: *Prevrednotenja*. Maribor, Obzorja 1971. 348 + (III) str. (Razpotja. Razprave, eseji, članki, kritike. 21.)

Kralj, Tomaž: *Prepisovanje ptic in drugi intercelularni izleti ljubezni prek ljubezni*. Maribor, Obzorja 1971. 44 + (I) str. (Znamenja. 24.)

Svetina, Ivo: *Plovi na jagodi pupa magnolija do zlatih vladnih palač*. (Pesmi.) Maribor, Obzorja 1971. 160 + (I) str. (Znamenja. 25.)

Kozak, Primož: *Peter Klepec v Ameriki*. Maribor, Obzorja 1971. 168 + (I) str. (Znamenja. 26—27.)

Inkret, Andrej: *Jovan Vesel Koseski*. Vprašanje literarne zgodovine. Maribor, Obzorja 1971. 114 + (I) str. (Znamenja. 22—23.)

Naročnike, ki še niso poravnali naročnine za letošnji letnik, prosimo, da vplačajo naročnino po položnici na naš račun pri SDK 501-8-4.

Uprava

